

UDK 81'367.625

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 05.07.2021.

<https://doi.org/10.29162/jez.2021.2>**Helena Burić**

Filozofski fakultet Split

Agentivnost subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima vida i sluha

U ovome radu analizira se semantička uloga subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima iz kognitivnogramatičke perspektive, a prije svega njegova agentivnost. Naime temeljna kategorizacija osjetilnih glagola uspostavlja se upravo u odnosu na semantičku ulogu subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima, a glavna je značenjska odrednica subjekta, na temelju koje se osjetilni glagoli dijele na voljne ili glagole aktivne percepcije, nevoljne ili glagole pasivne percepcije te izokrenute osjetilne glagole, pritom upravo njegova agentivnost. Glavni je cilj ovoga rada preispitati općeprihvaćenu kategorizaciju osjetilnih glagola kao stativnih glagola ili glagola stanja, posebice kada su u pitanju glagoli poput *vidjeti* i *čuti*, koji se na temelju često pojednostavljenih i nepreciznih jezičnih testova svrstavaju u kategoriju glagola pasivne percepcije i stativnih glagola, a njihov subjekt često opisuje kao pasivni, nevoljni i neagentivni, što onda vodi prema nepreciznomu gramatičkom opisu i pogrešnome shvaćanju ne samo osjetilnih glagola već i drugih gramatičkih koncepata važnih za proučavanje glagola općenito poput događajne strukture konstrukcije ili *aktionsarta*, semantičkih ekstenzija glagola, sintaktičke okoline u kojoj se pojavljuju, prijelaznosti i sl. Analiza semantičke uloge subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima vida i sluha u ovome radu temelji se na metodologiji kognitivne lingvistike, odnosno kognitivne gramatike, s naglaskom na ideju utjelovljenja jezika (engl. *embodiment*), koja uključuje i enciklopedijski pogled na značenje, koncept kanonskoga događajnog modela, čiji jezični odraz predstavlja prijelazna konstrukcija, te ideju radijalnih kategorija utemeljenih na efektu prototipa. Radna je pretpostavka ovoga rada da se osjetilni glagoli, kao i sve drugo u jeziku, ne mogu gramatički opisati, a da se u taj opis ne uključi i naša vlastita predodžba o ljudskim osjetilnim organima, njihovim mogućnostima i ograničenjima te načinu na koji funkcioniraju, odnosno da se ne analiziraju veze između tjelesnoga iskustva, općih kognitivnih sposobnosti čovjeka, konceptualnih struktura te samih jezičnih struktura.

Ključne riječi: osjetilni glagoli; utjelovljenje; kanonski događajni model; hijerarhija semantičkih uloga; agentivnost subjekta; prijelaznost; radijalne kategorije.

1. Uvod – percepcija i kognicija

Osjetilni glagoli kodiraju iskustva o svijetu do kojih dolazimo tijelom, odnosno osjetilima vida, sluha, njuha, okusa i opipa, pa možemo kazati da se radi o izravno utjelovljenim značenjima, a utjelovljenost značenja (engl. *embodiment*), odnosno ideja da način na koji ostvarujemo interakciju sa svijetom koji nas okružuje kroz našu prostornu i vremensku orijentaciju, manipulaciju predmetima, način na koji percipiramo stvari koje nas okružuju i samu tjelesnost, utječe na način na koji konstruiramo i razumijevamo značenja (npr. Johnson 1987; Lakoff 1987; Lakoff i Johnson 1999), jedna je od temeljnih pretpostavki ne samo kognitivne gramatike već i kognitivne lingvistike općenito. Jezik odražava misaone obrasce ljudskoga uma, koji proizlaze iz naših fizičkih i mentalnih iskustava te pruža uvid u organizaciju, strukturu i prirodu misli i ideja, a iz toga onda proizlazi zaključak da upravo značenje i odnos jezičnih struktura s izvanjezičnom stvarnošću imaju središnju ulogu u jeziku.

Ljudska kognicija odvija se na razini svjesnoga i nesvjesnoga, konkretnoga i apstraktnoga, intuitivnoga i konceptualnoga, a središnju ulogu u kognitivnome razvoju ima upravo percepcija. Pet tradicionalnih ljudskih osjetila možemo opisati kao kanale kroz koje dobivamo informacije o svijetu i kao različite modalitete prenošenja informacija o fizičkome svijetu (Classen 1993: 4). Svako pojedino osjetilo pritom ima svoj vlastiti, poseban način prikupljanja različitih informacija, analiziranja i razumijevanja istih. Uzroci tih razlika biološke su, ali i kulturne prirode. Biološki svako osjetilo posjeduje svoje vlastite receptore – oči, uši, nos, kožu, okusne pupoljke u ustima – te svoj vlastiti način interpretiranja i prenošenja prikupljenih informacija. Različiti receptori reagiraju na različite vrste podražaja: svjetlo, zvučne valove, mehaničke podražaje, hlapljive tvari i topive tvari. Svaki je osjetilni modalitet povezan s određenim receptivnim organom koji stimulus preobražava u subjektivno iskustvo, a svaki fizički čin percipiranja podrazumijeva tri komponente: osobu koja opaža ili doživljavača (opažača), odnosno njegove osjetilne organe, objekt podvrgnut činu opažanja, koji može biti živ i neživ te sam čin opažanja. Razlikovna su svojstva pritom primjerice vrsta osjetilnoga modaliteta, a time i priroda stimulusa ili podražaja, udaljenost između doživljavača i izvora podražaja, hotimičnost, odnosno agentivnost doživljavača, kontakt između izvora podražaja i doživljavača ili izostanak istoga, duljina trajanja samoga čina percepcije, mogućnost identifikacije i modifikacije podražaja od strane doživljavača i sl. (Manasia 2016:

25). Temeljna zadaća osjetilnoga sustava i percepcije jest primjećivanje promjena u okolini te prikupljanje i organizacija različitih podataka, odnosno osjeta koje dobivamo putem osjetila, a koji predstavljaju temelj našega razumijevanja svijeta koji nas okružuje. Međutim unatoč tomu što je sve vrijeme svoga života uključen u različite perceptivne procese, čovjek je svjestan samo maloga dijela kompleksnoga mehanizma koji se u tome procesu aktivira, pa se u konceptualizaciji perceptivnih situacija, odnosno uporabi osjetilnih glagola i osjetilnoga jezika općenito, umnogome vodi i svojim vlastitim iskustvom i predodžbom o načinu na koji funkcioniraju različiti osjetilni modaliteti i ljudska sposobnost percepcije. Drugim riječima, da bismo razumjeli konceptualnu bazu semantičkih proširenja osjetilnih glagola, njihovu temporalnu i događajnu strukturu te sintaktičke strukture konstrukcija u kojima sudjeluju, važno je obratiti pozornost i na njihovu biološku osnovu, odnosno fiziologiju osjetilnih organa te na „psihologiju osjetila“, odnosno istražiti kakvu to predodžbu ljudi imaju o tome kako ustvari upotrebljavaju vlastita osjetila pri prikupljanju informacija, odnosno kako oni sami vide i razumiju proces percepcije (Sekuler i Blake 1994; Howes 2005; Ibarretxe-Antunano 2008). Oko primjerice doživljavamo kao aktivan, dinamičan i pokretan organ, pa otud i frazemi poput *dokle oko seže, baciti oko, preletjeti očima* i sl. Naša predodžba o pouzdanosti organa vida i njihovoj povezanosti s objektivnim istinama, činjenicama i znanjem zrcali se u izrazima poput *ne vjerujem dok ne vidim vlastitim očima, pogledati činjenicama u oči, gdje su mi bile oči* i sl. Organ sluha – uho – doživljavamo kao unutarnje osjetilo, a to se u jeziku očituje kroz izraze poput *provući kome što kroz uši, napuniti uši glupostima, metnuti komu bubu u uši* i druge izraze u kojima su uši koncipirane kao spremnik u čiju se unutrašnjost nešto može staviti, u koji se može ući i sl. Na isti način na koji se naš doživljaj različitih osjetila zrcali u frazemima i druge ljudske konceptualne kategorije, odnosno značenja na svim razinama,¹ motivirana su i u temeljena na našim izravnim iskustvima, a do svih njih, bilo da se radi o konkretnim fizičkim ili umnim, društvenim i kulturnim, dolazimo, kako Johnson kaže, kao „bića sazdana od mesa“ (Johnson 1992: 347).

Istraživanja su osjetilnih glagola i različitih njihovih aspekata brojna, ali unatoč tomu njihova semantika i sintaksa još uvijek predstavljaju izazov. Temeljna kategorizacija osjetilnih glagola, koja se u brojnim istraživanja uzima kao polazna točka, uspostavlja se upravo u odnosu na semantičku ulogu subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima, a glavna je značenjska odrednica subjekta, na temelju koje se osjetilni glagoli dijele na voljne ili glagole aktivne percepcije, nevoljne ili

¹ Podsjećamo da u kognitivnoj gramatici sve u jeziku na kojoj god se razini složenosti ili shematičnosti nalazilo, uključujući gramatičke kategorije poput imenice, glagola, subjekta, objekta ili prijelazne konstrukcije, ima značenje.

glagole pasivne percepcije te izokrenute osjetilne glagole, upravo njegova agentivnost. Agentivnost pritom shvaćamo kao sposobnost subjekta konstrukcije da hotimično inicira protok energije u događajnome lancu te da svjesno kontrolira relaciju koja se uspostavlja u odnosu na objekt percepcije.

Glavni je cilj ovoga rada preispitati općeprihvaćenu kategorizaciju osjetilnih glagola kao stativnih glagola ili glagola stanja, posebice kada su u pitanju glagoli poput *vidjeti* i *čuti*, a koji se na temelju često nedovoljno pouzdanih jezičnih testova svrstavaju u kategoriju glagola pasivne percepcije, što onda vodi prema nepreciznomu gramatičkom opisu i shvaćanju ne samo osjetilnih glagola već i drugih gramatičkih koncepata važnih za proučavanje glagola općenito poput događajne strukture konstrukcije ili *aktionsarta*, semantičkih ekstenzija glagola, sintaktičke okoline u kojoj se pojavljuju, prijelaznosti i sl. Radna je pretpostavka ovoga rada da se osjetilni glagoli, kao i sve drugo u jeziku, ne mogu gramatički opisati, a da se u taj opis ne uključi i naša vlastita predodžba o ljudskim osjetilnim organima, njihovim mogućnostima i ograničenjima te načinu na koji funkcioniraju, odnosno da se ne analiziraju veze između tjelesnoga iskustva, općih kognitivnih sposobnosti čovjeka, konceptualnih struktura te samih jezičnih struktura. Ono što se također nadamo pokazati jest i to da je kategorizacija glagola *vidjeti* i *čuti* kao pasivnih i stativnih, a njihovih subjekata kao potpuno neagentivnih, koja prevladava u stručnoj i znanstvenoj literaturi, netočna. Analiza se temelji na metodologiji kognitivne lingvistike, odnosno kognitivne gramatike, s naglaskom na ideju utjelovljenja jezika, koja uključuje i enciklopedijski pogled na značenje, koncept kanonskoga događajnog modela i ideju radikalnih kategorija utemeljenih na efektu prototipa, a budući da je uz značajke subjekta konstrukcije, kao kognitivno najistaknutijega sudionika neke energične situacije i inicijatora protoka energije, usko povezana i prijelaznost konstrukcije, glagole ćemo vida i sluha analizirati i u kontekstu prijelaznosti konstrukcija u kojima su upotrijebljeni.

U pododjeljcima 2.1. i 2.2. detaljnije opisujemo koncept kanonskoga događajnog modela i koncept prijelaznosti jer upravo ti koncepti, zajedno s idejom utjelovljenja jezika, čine teorijsko-metodološku okosnicu ovoga rada. U odjeljku 3. slijedi rasprava. U 3.1. iznosimo općeprihvaćenu kategorizaciju osjetilnih glagola prema semantičkoj ulozi subjekta te je sagledavamo iz kognitivnolingvističke perspektive. U 3.1.1. ispitujemo agentivnost glagola vida i sluha, a posebno ćemo se pritom usredotočiti na glagole *vidjeti* i *čuti* koji se u većini stručne i znanstvene literature opisuju kao osjetilni glagoli pasivne percepcije s potpuno pasivnim, neagentivnim subjektom doživljavačem. U 3.1.2. analiziramo stupanj prijelaznosti različitih konstrukcija s osjetilnim glagolima vida i sluha jer je prijelaznost, kao što smo već napomenuli, usko vezana uz značajke subjekta konstrukcije, posebno njegovu a-

gentivnost. U 4. odjeljku iznosimo zaključke analize konstrukcija s osjetilnim glagolima vida i sluha, odnosno agentivnosti njihova subjekta.

2. Teorijsko-metodološki okvir

2.1. Kanonski događajni model i semantička uloga subjekta

Koncept radnje prototipan je kada su glagoli u pitanju, a uključuje promjenu koja se događa u određenome vremenu. U okviru kognitivne gramatike gramatičke kategorije imaju značenje i moguće ih je semantički opisati na shematičnijim, apstraktnim razinama. Imenice se primjerice definiraju kao izrazi koji na shematičnoj razini profiliraju [STVAR], a njihov je arhetip, koji predstavlja prototip kategorije, koncepcija fizičkoga objekta. Glagoli se na shematičnoj razini definiraju kao izrazi koji profiliraju [PROCES], a njihov je arhetip koncepcija fizičkih objekata koji sudjeluju u energijskoj interakciji, odnosno događaju koji uključuje *dinamiku sila* (Talmy 1988), a koji Langacker opisuje pomoću modela biljarske kugle (1991; 1999; 2013). Ti kognitivni modeli predstavljaju jedan od temeljnih načina kako vidimo svijet oko sebe, i to ne samo prototipne interakcije fizičkih objekata već i manje prototipne odnose koji se uspostavljaju između najrazličitijih entiteta, a koji se razvijaju u vremenu i podložni su sekvencijskomu promatranju. Na temeljnoj je razini shvaćanje takve relacije pitanje naše kognitivne sposobnosti da konceptualiziramo više entiteta i relacije koja se među njima uspostavlja i razvija u određenome vremenskom opsegu kao dio jedinstvenoga mentalnog iskustva. Glagole ne možemo konceptualizirati bez da u tu koncepciju uključimo određene entitete koji zbog svoje kognitivne istaknutosti predstavljaju fokalne sudionike relacije, koju među njima uspostavlja proces označen glagolom, pozicionirajući ih pritom kao lik prvoga plana ili trajektor i lik drugoga plana ili orijentir, a budući da je temeljna domena takvoga scenarija vrijeme, u kognitivnoj se gramatici takve relacije opisuju kao vremenske relacijske predikacije.

Temeljni konceptualni arhetip pomoću kojega kodiramo dinamični dio svijeta koji nas okružuje, odnosno način na koji različiti entiteti stupaju u interakciju, Langacker naziva *kanonskim događajnim modelom* (Langacker 1991: 286), a uspostavlja se kombinacijom modela biljarske kugle, modela pozornice i modela semantičkih uloga. Kanonski događajni model uključuje pritom i dvije arhetipske semantičke uloge, a to su uloge agensa i pacijensa. Agens je izvor energije koji pokreće i iznosi fizičku, energijsku akciju koja potom izravno utječe na pacijensa koji se nalazi na suprotnome kraju lanca protoka energije i koji pritom prolazi kroz određenu unutarnju promjenu stanja. Drugim riječima, kanonski događajni model na temelju

predodžbene sheme *izvor – put – cilj* uključuje prijenos energije u lancu radnje između dva prototipna aktanta – agensa i pacijensa – uzrokujući pritom određenu promjenu stanja na ciljnome entitetu, odnosno pacijensu, te ulogu izvanjskoga promatrača (P) koji na konceptualnoj razini u okviru prostorno-vremenskoga konteksta ili pozadine organizira odnose među entitetima u zadanome scenariju (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 158).

Lingvistički značaj kanonskoga događajnog modela jest da on pruža prototipne vrijednosti različitih gramatičkih koncepcija povezanih sa strukturom klauze. Prototipna je uloga subjekta pritom ona koju označava agens, a direktnoga objekta ona koju opisuje pacijens, a jezični odraz te naše temeljne predodžbe o načinu na koji najrazličitiji entiteti stupaju u energijsku interakciju u stvarnome svijetu u svome prototipnome obliku predstavlja gramatički koncept prijelaznosti. Budući da su svi aktivni i pasivni osjetilni glagoli u hrvatskome jeziku prijelazni, agentivnost njihova subjekta ispitat ćemo i u tom kontekstu.

2.2. Prijelaznost

Ideja prijelaznosti ili tranzitivnosti uključuje više različitih parametara, a svi zrcale neki aspekt kanonskoga događajnog modela (Rice 1987, prema Langacker 1999: 25). Kada se kanonski događaj lingvistički kodira na maksimalno neutralan način,² glava je klauze glagol koji uspostavlja određeni dinamičan odnos između kognitivno najistaknutijih sudionika relacije – agensa i pacijensa, odnosno subjekta i direktnoga objekta. Nefokalni sudionici pritom se najčešće izražavaju u kosim padežima. Adverbijalni izrazi poput *u vrtu, na velikom igralištu, u dubokoj šumi* i sl. specificiraju pozadinu u okviru koje se profilirani događaj odvija, a koja se može shvatiti i kao mjesto na koje je usmjerena promatračeva pozornost. Lingvistička je analogija za promatrača govornik (sekundarno i sugovornik ili slušatelj) koji konceptualizira događaj u odnosu na pozadinski okvir te konstruira finitnu klauzu pomoću koje to izražava (Langacker 1999: 25).

² Naravno, kanonski događajni model, unatoč tomu što ima privilegirani status, samo je jedan od konceptualnih arhetipa za kodiranje iz kojih različiti jezici izrazito često razvijaju svoje temeljne rečenične strukture, pa tako arhetip objekta koji se kreće kroz prostor korespondira s klauzom u kojoj je glava netranzitivni glagol kretanja, a arhetipska koncepcija objekta koji se jednostavno nalazi u određenome stanju korespondira s posebnim tipom klauze u kojoj pridjev izražava glavni sadržaj profiliranoga odnosa. Mnogi jezici razvili su i tip klauze koja uključuje indirektni objekt sa značajkama nalik onima koje iskazuje subjekt, a koje se često upotrebljavaju za izražavanje mentalnih iskustava (Klaiman 1981 prema Langacker 1999).

Agens, kao što smo rekli, predstavlja inicijalnu kariku u lancu prijenosa energije prema pacijensu, te mu je stoga svojstven visok stupanj konceptualne istaknutosti. Langacker ključno obilježje istaknutosti subjekta naziva topikalnošću i razlaže ga na četiri temeljna parametra poput već spomenute hijerarhije semantičkih uloga, empatijske hijerarhije, određenosti subjekta te položaja sudionika s obzirom na hijerarhijski odnos lika i pozadine (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 113). Svi se navedeni parametri ostvaruju duž hijerarhija za čije je početne točke karakterističan najviši stupanj kognitivne istaknutosti, a kao parametar najvišega stupnja izvanjske zadanosti, odnosno neovisnosti o vanjskim čimbenicima same konceptualizacije, Langacker stavlja upravo odnos kategorije subjekta i hijerarhije semantičkih uloga *agens* > *sredstvo* > *pacijens* (Langacker 1991: 306–308 prema Belaj i Tanacković Faletar 2017: 113).

Jedna od prvih značajnijih studija koja se tiče prijelaznosti jest ona Hoppera i Thompsona (1980), koja na temelju primjera iz desetak indoeuropskih i neindoeuropskih jezika ukazuje na važnu činjenicu da je prisutnost objekta samo jedno svojstvo prijelaznih konstrukcija te da detaljna analiza prijelaznih konstrukcija mora uključiti odnose na razini cijele rečenice, i to i njezinu argumentnu strukturu i podatke, a Belaj i Tanacković Faletar (2017: 157)³ izdvajaju ona obilježja koja su relevantna za analizu u hrvatskome jeziku:

- 1) Entiteti koji sudjeluju u prijelaznome događaju konkretni su i moraju biti maksimalno odvojeni i asimetrični (opozicija *agens/pacijens* i njezine implikacije, aficirani i eficirani objekti).
- 2) Radnja mora biti jasno i jednosmjerno orijentirana od izvornoga prema ciljnomu entitetu u lancu radnje (model biljarske kugle).
- 3) Entiteti moraju biti u kontaktu, odnosno mora postojati dinamičan prijenos energije u akcijskome lancu radnje od subjekta prema objektu, a koji uzrokuje njegovu zahvaćenost i promjenu kao ciljnoga entiteta.
- 5) Prisutnost različitih priložnih (izvor lanca radnje) i pridjevnih (cilj lanca radnje) modifikatora potencira realnost događaja.
- 6) Svršenost radnje (te teličnost i trenutnost) doprinosi njezinoj razvedenosti.

Navedena obilježja prototipne prijelazne konstrukcije mogu se svesti i pod zajednički nazivnik shematičnoga koncepta dinamičnosti radnje kodirane prijelaznom

³ Pritom slijede Rice (1987) koja u svojoj disertaciji na velikome korpusu detaljno uspostavlja hijerarhiju engleskih prijelaznih konstrukcija od prototipnih prema rubnim, a koja i sama slijedi Hoppera i Thompsona (1980).

konstrukcijom, koja je sadržana i u samoj definiciji prijelaznosti (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 156). Ono što je važno napomenuti, a što sugeriraju i navedena obilježja i Langackerov kanonski događajni model, jest to da prijelaznost konstrukcije ne ovisi samo o relaciji koja se uspostavlja između glagola i dopune nego o konstrukciji u cjelini, te se mora promatrati iz dvije komplementarne perspektive: sintaktičke i semantičke. Iz sintaktičke perspektive tranzitivni glagoli obvezno imaju direktni objekt, a netranzitivni nemaju. Iz semantičke perspektive tranzitivni se proces definira kao dinamičan, konkretan događaj u kojemu neki aktivni, voljni sudionik ili agens svojom energijom djeluje na pacijensa, nevoljnog sudionika procesa, kod kojega potom dolazi do određene promjene stanja kao izravnoga rezultata spomenutoga prijenosa energije koji uzrokuje agens (Lakoff 1977; Langacker 1991: 13; Kittila 2002).

Budući da je ideja prijenosa fizičke energije u samome središtu koncepta tranzitivnosti, mnogi drže da je prototipni tranzitivni događaj događaj radnje (Hopper i Thompson 1980: 251; Langacker 1987: 231; Blume 2000: 159). Međutim ima i onih koji poput Vazquez Rosas (2004: 92–115) tvrde da prototipni tranzitivni događaj prije svega označava psihološku uzročnost poput *to see*, *to want*, a ne fizičku poput *to kill*, *to hit*. No ako prototip definiramo kao mentalnu sliku najreprezentativnijega predstavnika kategorije, s tim se ne možemo složiti. Prototipni je tranzitivni događaj dinamičan i konkretan, a u okviru njega mjesto subjekta u konstrukciji u prototipnim slučajevima zauzima aktivni, voljni sudionik (agens) koji svojom energijom djeluje na pacijensa, koji zbog toga potom prolazi određenu promjenu.

Perceptivna iskustva hrvatski jezik izražava tranzitivnim rečenicama, koje predstavljaju ekstenziju u odnosu na prototip koji uključuje odnos agensa i pacijensa. Ta je ekstenzija motivirana sličnostima na apstraktnoj razini između prijenosa energije koji inicira agens u lancu prijenosa energije od izvora prema cilju, odnosno pacijensu s jedne strane i zamišljene mentalne putanje koja vodi od aktivnijega doživljavača prema pasivnijemu objektu percepcije. Međutim važnu ulogu imaju i naša predodžba te doživljaj vlastite sposobnosti percepcije, načina na koji se odvija i značaja koji ima u različitim situacijama iz stvarnoga svijeta te naše kognitivne sposobnosti poput same percepcije, isticanja lika u odnosu na pozadinu, kategorizacije, usredotočivanja, uspoređivanja, apstrahiranja i sl.

Stupanj tranzitivnosti glagola, bolje rečeno konstrukcije s određenim glagolom, provjerava se mogućnošću uspostavljanja pasivnoga korelata, a ovjerenost pasivnoga korelata upućuje prije svega na značaj efekta koji proces označen nekim glagolom postiže nad entitetom koji se nalazi u ciljnoj domeni lanca prijenosa energije. Apstraktna, metaforička promjena kroz koju prolazi objekt percepcije ili nekoga

drugoga mentalnog iskustva ekstenzija je stvarne unutarnje promjene kroz koju prolazi pacijens u kanonskome događajnom modelu, a i jedna i druga vrsta promjene mogu se izraziti pasivnom konstrukcijom. Subjekt osjetilnih glagola u pravilu ima semantičku ulogu doživljavača, koji je u kontinuumu od agensa do pacijensa nižega stupnja agentivnosti, ali mu se unatoč tomu može pripisati neka vrsta agentivne uloge, uloge inicijatora prijenosa energije koja se zamišljenom putanjom kreće prema objektu percepcije, a kojemu Langacker (1999: 31),⁴ pripisuje nultu ulogu što je na apstraktnoj razini analogno energijskoj interakciji agensa i pacijensa koja je prototipna za tranzitivnost.

U stručnoj literaturi definicija prototipnoga agensa ovisi o cijelome nizu semantičkih obilježja poput živo, izravni uzrok, odgovornost, voljnost, namjernost i kontrola koju tipičan agens ima nad procesom. Iz svega rečenoga proizlazi i zaključak da je prototipni agens subjekt živoga, i to ljudskoga podrijetla.⁵ Naravno, ovisno o glagolu čiji shematični trajektor elaborira, istomu tipu subjekta može biti pripisan različit stupanj agentivnosti. Uostalom, kao što smo već napomenuli, sintaktički tranzitivni glagoli ne kodiraju uvijek stvarni prijenos energije, već mogu kodirati i situacije koje vidimo kao ekstenzije kanonskoga događajnog modela, a upravo je to slučaj i kada su u pitanju osjetilni glagoli vida i sluha. Njihov subjekt ne uzrokuje

⁴ Pored semantičkih uloga agensa i pacijensa arhetipske su semantičke uloge i uloga sredstva, koje predstavlja objekt kojim upravlja agens kako bi izvršio utjecaj nad nekim drugim sudionikom relacije, doživljavača, odnosno sudionika relacije koji izvršava neku mentalnu aktivnost primjerice perceptivnu, emocionalnu ili intelektualnu, kretača, koji mijenjaju poziciju u odnosu na svoju okolinu, nulte uloge, koja predstavlja entitet koji se jednostavno pojavljuje na određenoj lokaciji ili ima određene značajke. Iz spomenutih arhetipskih semantičkih uloga proizlaze različite metaforičke ekstenzije. Naravno, postoje i različite hibridne uloge te koncepcije koje mogu postići zadovoljavajuću razinu istaknutosti, a time i gramatičkoga značaja. Arhetipske se uloge mogu i grupirati na temelju različitih zajedničkih parametara, pa se tako pacijens, doživljavač, kretač i nulta uloga na još shematičnijoj razini mogu obuhvatiti ulogom teme (engl. *theme*) jer je obilježje svih da mogu biti jedini sudionik u minimalnome, konceptualno autonomnome tematskom procesu (engl. *thematic process*) primjerice *On se otopio*, *Svrbi me*, *Ustala se* itd. Ti su procesi autonomni jer ih možemo zamisliti neovisno od kauzalnosti ili transmisije energije s nekoga drugog sudionika. Međutim mogu biti konstruirani kao procesi inicirani od strane nekoga drugog sudionika i tada predstavljaju energijski konstrual. Ideja agentivnosti implicira barem minimalni lanac prijenosa energije u kojemu agens izaziva tematski proces jer primjenjuje određenu silu nad temom (AG → TH), pa čak i u tome minimalnom lancu prijenosa energije razlikujemo izvornu domenu, u kojoj se nalaze oni elementi koji leže „uzvodno“ u protoku energije, i ciljnu domenu, čiji se elementi uvijek nalaze „nizvodno“, pa se tako i semantička uloga doživljavača u konstrukcijama s osjetilnim glagolima konstruira kao aktivna, a objekt percepcije kao nulta uloga. Konstrukcija u kojoj nalazimo EXPER -----> ZERO odnos metaforička je ekstenzija kanonskoga događajnog modela AG → PAT (Langacker 1999: 31).

⁵ S time se slažu i primjerice Dowty (1991) i Van Valin (1997).

fizičku aktivnost, a njihov direktni objekt ne prolazi kroz stvarnu, fizičku promjenu stanja i to je glavni razlog zašto se osjetilni glagoli često navode kao atipični tranzitivni glagoli (Geisler 1988; Taylor 1995, prema Enghels 2013: 37).

No unatoč tomu što su svi doživljavači obilježeni nižim stupnjem agentivnosti i statičnošću u usporedbi s prototipnim agensom, subjekti perceptivnih glagola međusobno se dosta razlikuju prema kriteriju aktivnije uključenosti u radnju prisutnošću volje i namjere (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 178), a posljedično se onda razlikuje i prihvatljivost pasivnih korelata pojedinih prijelaznih konstrukcija, što predstavlja temeljni test prototipnosti prijelazne konstrukcije. I agentivnost subjekta i prijelaznost općenito radikalne su kategorije (Lakoff 1987) utemeljene na efektu prototipa te se ne mogu definirati samo na temelju upravljačkih svojstava glagola jer takav način ne rasvjetljava pravu narav ni prijelaznih konstrukcija, ni koncepta agentivnosti, ni načina na koji konceptualiziramo svijet oko sebe.

Dakle ono što ćemo u nastavku također nastojati rasvijetliti jest i to kako se osjetilni glagoli poput onih koji se tradicionalno nazivaju aktivnim i onih koji se u literaturi najčešće nazivaju pasivnim međusobno razlikuju po agentivnosti svojih subjekata i kako se to odražava na tranzitivnost njihovih konstrukcija.

3. Rasprava

3.1. Kategorizacija osjetilnih glagola prema semantičkoj ulozi subjekta

Kao što smo već spomenuli, jedna je od temeljnih podjela glagola općenito ona na stanja i radnje. U mnogim se kategorizacijama glagola osjetilni glagoli općenito kategoriziraju kao stativni glagoli. Međutim studije koje su usredotočene samo na perceptivne ili osjetilne glagole kao temeljnu podjelu ističu onu na osjetilne glagole aktivne percepcije poput *gledati*, *slušati*, *mirisati* i sl., osjetilne glagole pasivne percepcije poput *vidjeti*, *čuti*, *opaziti* i sl. i tzv. *izokrenute osjetilne glagole* (engl. *flip-verbs*) poput *izgledati*, *zvučati*, *mirisati* i sl.⁶ Stativni osjetilni glagoli ili glagoli

⁶ Osjetilni glagoli aktivne percepcije nazivaju se još i aktivni osjetilni glagoli (Poutsma 1926: 341; Leech 1971: 23; Rogers 1971: 206; Viberg 1984: 123) te glagoli s aktivnim subjektom doživljavačem (engl. *active experience subject*) (Lehrer 1990: 223), a osjetilni glagoli pasivne percepcije pasivnom percepcijom (engl. *passive perception*) (Palmer 1965: 99), unutarnjom percepcijom (Leech 1971: 23), kognicijom (Rogers 1971: 206), stativnim glagolima sa subjektom doživljavačem (engl. *stative with subject experiencer*) (Lehrer 1990: 223) i doživljajnim/iskustvenim glagolima (engl. *experience verbs*) (Viberg 1984: 123). Izokrenuti osjetilni glagoli (engl. *flip-verbs*) (Rogers 1971: 206) nazivaju se još i glagoli s podražajnim subjektom (engl. *stimulus subject*), (Lehrer 1990: 223), kopulativni glagoli (Viberg 1984: 123) i glagoli s perceptima (engl. *percept*) (Gisborne 1996: 1).

pasivne percepcije, prema većini znanstvene literature, profiliraju puku sposobnost doživljavača da percipira određenu vrstu entiteta u okolini, a subjekt konstrukcije pritom ne inicira niti kontrolira situaciju opisanu konstrukcijom, a glagoli radnje ili glagoli aktivne percepcije usmjerenu, hotimičnu aktivnost subjekta doživljavača. U lancu prijenosa energije subjekt konstrukcija s osjetilnim glagolima pasivne percepcije postavljen je niže i od tipičnoga agensa i od subjekta osjetilnih glagola aktivne percepcije, a mnogi ih autori svrstavaju u glagole stanja. Izokrenuti su osjetilni glagoli oni koji upućuju na to da je subjekt ustvari podražaj ili izvor podražaja. Primjeri su glagola koji prototipno izražavaju aktivnu percepciju *gledati, pogledati, pogledavati, slušati, oslušivati, saslušati, poslušati, mirisati, kušati, dirati, dodirivati* itd., onih koji prototipno izražavaju pasivnu percepciju *vidjeti, spaziti, zapaziti, uočiti, uočavati, ugledati, čuti, načuti, napipati, namirisati* itd., a izokrenutih osjetilnih glagola s izvorom podražaja kao gramatičkim subjektom *izgledati, zvučati, zazvučati, mirisati, zamirisati* itd.⁷

Osnovna se podjela osjetilnih glagola dakle temelji na semantičkoj ulozi subjekta konstrukcije, a utječe na njezin semantički i sintaktički ustroj, odnosno značenjski odnos doživljavača i dopune koja elaborira shematični orijentir određenoga osjetilnog glagola, ali i širu rečeničnu okolinu, pa će tako različiti tipovi osjetilnih glagola svojim značenjskim ustrojem otvarati mjesto i različitim vrstama dopuna i dodataka. Da bismo proniknuli u značenjsku strukturu osjetilnih glagola, potrebno je analizirati semantički doprinos obaju argumenata, dakle subjekta i objekta, a mi ćemo se u ovome radu usredotočiti na semantičku ulogu subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima. Valja napomenuti i to da su osjetilni glagoli izrazito polisemični, a u ovome ćemo radu agentivnost subjekta osjetilnih glagola analizirati samo u konstrukcijama u kojima su upotrijebljeni u svojim prototipnim fizičkim značenjima. Također, bavit ćemo se uglavnom aktivnim i pasivnim osjetilnim glagolima, a izokrenutih osjetilnih glagola dotaknut ćemo se samo kratko. Glagoli vi-

⁷ Glagole smo ovdje razvrstali na aktivne, pasivne i izokrenute na temelju njihovih rječničkih definicija na Hrvatskome jezičnom portalu, što ne znači da oni koji su svrstani u aktivne glagole ne mogu iskazivati pasivnu percepciju, odnosno na mjestu subjekta imati pasivnoga doživljavača i obratno, pa primjerice glagol radnje *dotaknuti* u rečenici *Ante je namjerno dotaknuo njezinu kosu* ima aktivni subjekt, a u rečenici *Ante je slučajno dotaknuo nešto ljepljivo* ima nevoljni pasivni subjekt, a to je u skladu s jednim od temeljnih načela kognitivne gramatike i kognitivne lingvistike općenito koje tvrdi da su sve lingvističke kategorije u većoj ili manjoj mjeri utemeljene na efektu prototipa i imaju radialnu narav, pa stoga među različitim kategorijama nema oštrog granica. Međutim budući da je glagol *dotaknuti* prototipno voljni glagol, u slučaju da u spomenutim konstrukcijama nema priloga načina ili nekoga drugog signala koji bi upućivao na način na koji se dogodio kontakt između subjekta i objekta percepcije, situacija bi se interpretirala kao događaj aktivne percepcije.

da i sluha koje ćemo detaljnije analizirati jesu *gledati*, *vidjeti*, *slušati* i *čuti*,⁸ a posebno ćemo se usredotočiti na dvovidne glagole *vidjeti* i *čuti* u njihovim fizičkim značenjima⁹ jer upravo ti glagoli, sudeći po stručnoj i znanstvenoj literaturi, izazivaju najveći broj nedoumica i kada je u pitanju semantička uloga njihova subjekta i kada je u pitanju njihova događajna struktura općenito.

Primjeri su konstrukcija¹⁰ s aktivnim, pasivnim i izokrenutim osjetilnim glagolima:

- (1) *Ante gleda film pažljivo.*
- (2) *Ante je vidio nesreću slučajno.*
- (3) **Ante je vidio nesreću namjerno, usredotočeno, pažljivo.*
- (4) *Ante sluša koncert pažljivo.*
- (5) *Ante je čuo nekakav čudan zvuk slučajno.*
- (6) **Ante je čuo nekakav čudan zvuk namjerno, usredotočeno, pažljivo.*
- (7) *Anita je izgledala odlično.*
- (8) *Ante zvuči sretno.*
- (9) *Hrana miriše izvrsno.*

Konstrukcije (1) i (4) na mjestu subjekta imaju aktivnoga opažača, koji svjesno i voljno vrši radnju označenu glagolom, konstrukcije (2) i (5) profiliraju pasivni perceptivni događaj te imaju pasivni, neagentivni subjekt doživljavač, koji nije svjesni pokretač procesa, a u (7), (8) i (9) na mjestu je subjekta izvor podražaja, koji se unatoč svojoj gramatičkoj ulozi subjekta ustvari nalazi na kraju lanca protoka ener-

⁸ Upravo su navedeni glagoli i najčešći osjetilni glagoli (Moguš i dr. 1999), što ukazuje i na njihovu prototipnost i kognitivnu istaknutost.

⁹ Prototipna fizička značenja glagola *vidjeti* i *čuti* uključuju značenja sposobnosti vida i sluha te značenja 'reagirati na što osjetilom vida, primjećivati, opažati očima, zapaziti, zapažati očima' te 'primati sluhom glas ili glasove' (Hrvatski jezični portal). U značenju sposobnosti vida i sluha radi se o jednovalentnim glagolima koji sudjeluju u neprijelaznim konstrukcijama i prototipno izražavaju pasivnu percepciju, a u značenjima 'reagirati na što osjetilom vida' te 'primati sluhom glas ili glasove' o dvovalentnim, prijelaznim glagolima. U radu će nas posebno zanimati potonja značenja jer smatramo da njihova kategorizacija kao osjetilnih glagola pasivne percepcije s potpuno neagentivnim, nevoljnim subjektom ne rasvjetljava njihovu pravu narav i da je stoga valja preispitati.

¹⁰ Primjeri konstrukcija u ovome radu preuzimani su s hrWaC-a te iz svakodnevnoga razgovornog jezika.

gije i sličan je objektima u prvim dvjema konstrukcijama, a cijela konstrukcija iz perspektive *aktionsarta* profilira stanje. Konstrukcije (1), (2), (4) i (5), odnosno one s aktivnim i pasivnim doživljavačima, sintaktički su slične jer su sve prijelazne i imaju direktni objekt, osim što u njima ne možemo upotrebljavati iste adverbijalne izraze, odnosno u prvima se upotrebljavaju adverbijalni izrazi koji upućuju na volju, namjeru, kontrolu, inicijativu i sl., a u drugima oni koji upućuju na to da je subjekt pasivan, nevoljan, da podražajem ne upravlja, već je njime zatečen i sl., a kada se u njima upotrijebe adverbijalni izrazi poput *namjerno*, *usredotočeno*, *svjesno* i sl., stvaraju negramatične konstrukcije poput (3) i (6).

Konstrukcije (7–9) sintaktički se razlikuju od ostalih prije svega zato što nisu prijelazne i nemaju direktni objekt. Konstrukcije (7) i (8) pritom uključuju obvezne adverbijalne dopune, a konstrukcija (9) ovjerena je i bez priloga načina *izvrsno* jer je glagol *mirisati* u značenju ‘širiti oko sebe miris’, za razliku od glagola *izgledati* i *zvučati*, autosemantični glagol koji je u tome značenju jednovalentan. Međutim konstrukcija (9) slična je konstrukcijama (7) i (8) zato što i ona izriče određeno svojstvo gramatičkoga subjekta, odnosno dojam koji o njemu ima neizrečeni logički subjekt. Konstrukcije poput (7–9) izražavaju dojam koji neizrečeni, neleksikalizirani doživljavač ima o izvoru podražaja. Ovdje vrijedi napomenuti i to da, za razliku od engleskoga jezika u kojemu svih pet osjetilnih modaliteta ima glagole u sve tri kategorije, u hrvatskome jeziku osjetila vida, sluha i mirisa imaju glagole u sve tri kategorije i mogu izraziti aktivnu i pasivnu percepciju te percepciju u kojoj je subjekt izvor podražaja, dok osjetila opipa i okusa ne mogu kodirati takvu vrstu događaja, pa su tako konstrukcije poput **Klupa dira tvrdo* ili **Juha kuša slano* u potpunosti neovjerene. To je tako zbog prirode samih podražaja i načina na koji se odvija percepcija kada su određena osjetila u pitanju, pa se tako glagoli opipa i okusa ne mogu smatrati osjetilnim glagolima u užemu smislu jer oni ne uspostavljaju odnos između osjetila doživljavača i osjeta, već subjekta (koji nije doživljavač u punome smislu te riječi) i izvora podražaja kao objekta, a to proizlazi i iz prirode njihovih objekata, odnosno nemogućnosti da ih na kognitivnoj razini odvojimo od osjeta te iz načina na koji se određeni perceptivni čin odvija. Dakle kao mogući odgovor na pitanje izostanka izokrenutih osjetilnih glagola opipa i okusa u hrvatskome jeziku nameću se fizičke, stvarnosne značajke objekta perceptivne situacije, odnosno načina na koji mi sami na temelju vlastitoga iskustva doživljavamo interakciju između doživljavača i podražaja kada su u pitanju osjetila opipa i okusa. Kada su u pitanju osjetilni glagoli vida, sluha i njuha u konstrukcijama *Ante izgleda sretno* ili *Hrana miriše odlično*, koje su temeljene na podražaju, objekti percepcije *Ante* i *hrana* nalaze se na „repu“, odnosno na samome kraju događaja mentalnoga, perceptivnoga kontakta, ali su u konstrukcijama poput *Ante izgleda sretno* i *Hrana*

miriše odlično istovremeno i izvor stimulusa koji podražuje doživljavačevo osjetilo. Naime za razliku od vidne, slušne i njušne percepcije, okusna i opipna percepcija zahtijevaju izravni kontakt između doživljavača i izvora podražaja, pa su nam stoga, kada su u pitanju okusna i opipna percepcija, izvor podražaja i osjet i na kognitivnoj razini neodvojivi.¹¹ Unatoč tomu što se u slučaju konstrukcija s izokrenutim osjetilnim glagolima podražaj, primjerice *hrana*, nalazi na samome kraju lanca perceptivnoga događaja, odnosno kontakta između doživljavača i mirisnoga podražaja, i unatoč tomu što ustvari predstavlja logički objekt konstrukcije, *hrana* istovremeno predstavlja i svojevrsni aktivni izvor mirisnoga podražaja jer samostalno emitira miris, odnosno čestice mirisa koje potom podražuju doživljavačev osjet njuha, a budući da je, u skladu s pretpostavkama kognitivne gramatike, subjekt lik asimetrične relacije koji inicira samu tu relaciju, onda je to u slučaju konstrukcije *Hrana miriše odlično* upravo *hrana*. U slučaju opipne i okusne percepcije izvori podražaja ili objekti percepcije neodvojivi su od osjeta koji iz njih proizlaze, odnosno da bismo percipirali određeni okus ili neki opipni osjet poput tvrdoće, mekoće, topline, hladnoće i sl., neki agentivni subjekt mora doći u izravan kontakt s izvorom podražaja, pa su nam opipni i okusni osjeti i na kognitivnoj, predodžbenoj razini neodvojivi od samoga izvora podražaja. Ono što je također izuzetno važno jest činjenica da je primjerice emitiranje mirisa događaj koji prepoznajemo odvojeno od mentalnoga, perceptivnoga kontakta koji inicira doživljavač, dok je u slučaju opipne i okusne percepcije doživljavač uvijek inicijator perceptivnoga događaja, pa u slučaju osjetila opipa i okusa, odnosno događaja kodiranih glagolima poput *dirati* ili *pipati*, *kušati* ili *okusiti*, ne možemo prepoznati zasebni, neovisni događaj emitiranja podražaja,¹² pa možemo pretpostaviti da upravo iz toga razloga u hrvatskome jeziku nemamo ni glagole koji bi takve situacije kodirali.

3.1.1. Agentivnost subjekta u konstrukcijama s glagolima vida i sluha

Postoje brojne rasprave i radovi o agentivnosti osjetilnih glagola. Glagoli se *vidjeti* i *čuti* pritom najčešće opisuju kao stativni glagoli, glagoli stanja i glagoli pasivne percepcije.¹³ Međutim takav se opis često temelji na površnim i nepouzdanim tes-

¹¹ Ovdje se u obzir uzima način na koji sami ljudi doživljavaju različite predmete percepcije, svoja osjetila i način na koji funkcioniraju, a ne znanstvena činjenica da u slučaju svih osjetila na određenoj fiziološkoj razini ustvari dolazi do fizičkoga kontakta između objekta percepcije i doživljavača, pa je to u slučaju vida svjetlo, zvuka zvučni valovi, a mirisa čestice mirisa.

¹² S tim se slaže i primjerice Taniguchi (1997).

¹³ I sam Langacker (2013: 147–156) smješta ih u kategoriju imperfektivnih glagola ili glagola stanja, ali navodi i primjere konstrukcija u kojima je glagol *to see* upotrijebljen kao perfektivni glagol

tovima poput testa njihove kompatibilnosti s adverbijalnim izrazima koji upućuju na kontrolu i inicijativu poput *namjerno*, *usredotočeno* i sl., što ni izbliza ne razotkriva njihovu pravu prirodu.¹⁴ Analizu glagola *vidjeti* i *čuti* dodatno otežava njihova dvovidnost, izrazita polisemičnost, različiti rasponi vremenskoga opsega koje pokrivaju, njihova semantička osjetljivost na glagolsko vrijeme u kojemu su upotrijebljeni i sl.

Hattori (1968) kao razlikovne semantičke značajke u tome smislu izdvaja pozornost, usredotočenost, radoznalost, sposobnost i sl. Shabanova (2000) značenje glagola vida razlikuje na temelju značajki poput intenziteta pogleda, nepokretnosti pogleda, hotimične primjene sile, smjera pogleda, prikupljanja informacija i sl. I

ili glagol radnje. Ovdje vrijedi napomenuti i to da se pojmovi perfektivni i imperfektivni glagoli u stranoj stručnoj literaturi često shvaćaju kao sinonimi pojmova svršeni i nesvršeni glagoli u hrvatskome jeziku. To je uistinu tako kada se radi o slavenskim jezicima, ali kada se radi o germanskim jezicima, pojmove poput *svršeni* i *nesvršeni* glagoli u slavenskim jezicima te *perfektivni* i *imperfektivni* glagoli u germanskim jezicima primjerice nikako ne bi trebali poistovjećivati jer se u prvome slučaju govori o glagolskome vidu ili aspektu, a u drugome o *aktionsartu* ili akcionalnosti, što je daleko širi pojam od glagolskoga vida. Tako se i Langackerovi kognitivnogramatički pogledi na perfektivne i imperfektivne glagole tiču prije svega *aktionsarta* konstrukcije s određenim glagolom u ulozi predikata (2013: 147), a pojmovi *svršeni* i *nesvršeni* glagoli u hrvatskome jeziku, kao što smo napomenuli, tiču se glagolskoga vida ili aspekta, koji je u hrvatskome jeziku vidljiv već na leksičko-morfološkoj razini. Unatoč tomu što su *aktionsart* i glagolski vid koncepti koji imaju dodirnih točaka, oni nisu sinonimi, pa držimo da bi u znanstvenoj literaturi kada se misli na glagolski vid ili aspekt u hrvatskome jeziku, trebali izbjegavati uporabu pojmova perfektivni i imperfektivni glagoli, a kada se o glagolskome vidu u hrvatskome piše na engleskome jeziku valjalo bi iznaći spretnije terminološko rješenje. To, pak, ostavljamo za buduća istraživanja posvećena u cijelosti temi glagolskoga vida i *aktionsarta*.

¹⁴ Time ne želimo reći da su taj i drugi testovi agentivnosti i različitih drugih značajki subjekta, objekta, glagola ili konstrukcije u cjelini potpuno nepotrebni, već da je pri njihovoj primjeni potreban oprez, a analiza mora uključivati odnose na razini cijele rečenice, njezinu argumentnu strukturu i dodatke, sagledavanje užega i širega konteksta, pragmatičkih značajki i svih drugih dostupnih informacija jer je interpretacija određene konstrukcije, kao i samo značenje, neodvojiva od enciklopedijskoga znanja s kojim čini kontinuum, pa je za očekivati da spomenuti testovi neće biti primjenjivi u svim kontekstima, odnosno da će ovisno o užemu i širemu kontekstu iz njih proizlaziti konstrukcije na različitim stupnjevima gramatičnosti. Kako bi se izbjegli površni ili pojednostavljeni zaključci, pri analizi određenoga glagola, agentivnosti njegova subjekta ili neke druge značajke potrebno je primijeniti više različitih testova na više različitih primjera, a ne donositi ih na temelju jednoga testa i analize nekoliko najjednostavnijih konstrukcija, pa tako ni test kompatibilnosti glagola *vidjeti* i *čuti* s adverbijalnim izrazima koji upućuju na kontrolu i inicijativu poput *namjerno*, *usredotočeno* ili *hotimično* sam po sebi ne razotkriva njihovu pravu prirodu, već vodi u pojednostavljivanje. Naime događajna struktura dvovidnih glagola *vidjeti* i *čuti* puno je kompleksnija nego se to na temelju spomenutoga testa čini, što ćemo u nastavku rada i pokazati.

Hattori (1968) i Shabanova (2000) semantičke značajke različitih osjetilnih glagola procjenjuju na temelju njihove pozitivne ili negativne vrijednosti. Međutim iako takve vrste istraživanja i analiza mogu biti itekako korisne, takav „clear cut“ pristup i plus/minus procjene različitih vrijednosti često se pokazuju nedostatnima jer su navedene značajke najčešće gradualne kategorije (Langacker 1987), pa takav pristup analizi glagola i izraza općenito jednostavno nije dostatan za precizniju, dublju analizu. Schlesinger (1992) u svojoj raspravi o prototipnim značajkama subjekata općenito tvrdi da svi doživljavači, uključujući tzv. pasivne, ustvari spadaju u agentivne subjekte jer uvijek iskazuju određenu razinu svijesti i kontrole nad situacijom. Sudeći po Jackendoffovu (1990) testu agentivnosti subjekta,¹⁵ čini se da glagol *vidjeti* u hrvatskome jeziku može iskazati i značajke agensa i značajke nalik onima koje ima pacijens, odnosno značajke aktivnoga subjekta koji iskazuje volju, svijest, kontrolu, namjeru i sl. i značajke pasivnoga subjekta kod kojih iste izostaju, a isto je i kada je u pitanju glagol *čuti*, usp.:

- (10) ??*Najbolje što je Petar uradio u Rimu tog dana jest da je vidio baziliku svetog Petra. (Još je uvijek pod dojmom njezine ljepote.) / Najbolje što je Petar odlučio uraditi u Rimu tog dana jest vidjeti baziliku svetog Petra.*
- (11) *Najbolje što se Petru dogodilo u Rimu tog dana jest da je vidio baziliku svetog Petra. (Još je uvijek pod dojmom njezine ljepote.)*
- (12) ??*Najbolje što je Petar uradio u Rimu tog dana jest da je čuo Travijatu u Teatru Argentina. (Bila je to najbolja izvedba Travijate koju je ikada čuo.) / Najbolje što je Petar odlučio uraditi u Rimu tog dana jest čuti Travijatu u Teatru Argentina.*
- (13) *Najbolje što se Petru dogodilo u Rimu tog dana jest da je čuo Travijatu u Teatru Argentina. (Bila je to najbolja izvedba Travijate koju je ikada čuo.)*

Kada se u konstrukcijama s glagolima *vidjeti* i *čuti* u predikatnoj ulozi subjekt upotrijebi kao inicijator prijenosa energije u energijskome lancu, na što upućuje glagol *uraditi*, dobiju se obilježene konstrukcije poput (10) i (12). Njihova obilježenost proizlazi prije svega iz nesklada između dinamičnosti događajne strukture glagola *uraditi* s jedne strane i glagola *vidjeti* i *čuti* s druge strane, ali ne i iz potpunoga izostanka agentivnosti, kontrole i volje. Naime navedene konstrukcije nisu potpuno negramatične¹⁶ jer se mogu shvatiti kao svjesna odluka subjekta da vidi ili čuje određeni objekt koji se istaknuo svojim estetskim ili drugim značajkama. Upo-

¹⁵ U ovome smo radu Jackendoffov test agentivnosti subjekta (1990) prilagodili hrvatskomu jeziku.

¹⁶ Gisborne (2010: 174) primjerice tvrdi da su takve konstrukcije u engleskome jeziku potpuno ovjerenene.

rabom glagola *odlučiti* jasno se profiliraju namjera i volja subjekta, a konstrukcije (10) i (12) postaju potpuno ovjerene, što upućuje na to da njihov opis kao glagola pasivne percepcije nije najprecizniji. S druge strane kada se glagoli *vidjeti* i *čuti* upotrijebe u konstrukcijama s glagolom *dogoditi se* u glavnoj surečenici, koji upućuje na to da je opisana situacija izvan utjecaja i kontrole subjekta, dobiju se ovjerene konstrukcije (11) i (13). Međutim kada se te konstrukcije detaljnije analiziraju, čini se da ovjerenost tih konstrukcija ne proizlazi iz kompatibilnosti glagola *dogoditi se*, odnosno izostanka kontrole i pasivnosti koju implicira, i glagola *vidjeti* i *čuti*, već glagola *dogoditi se* i dojma koji proizlazi iz vidnoga i slušnoga doživljaja, a nad kojim subjekt uistinu nema kontrolu. Glagoli pasivne percepcije poput *opaziti*, *zapaziti*, *primijetiti*, *ugledati*, *začuti*, *načuti* itd., čiji subjekt ni u kojoj mjeri ne kontrolira objekt percepcije, u aktivnim tipovima konstrukcija poput (14) u svojim temeljnim značenjima stvaraju potpuno neovjerene rečenice, a u pasivnim tipovima konstrukcija poput (15) stvaraju u manjoj ili većoj mjeri ovjerene rečenice, usp.:

(14) *Najbolje što **je** Petar **uradio** tog dana jest da **je** u gužvi **opazio** svog starog prijatelja. / *Najbolje što **je** Petar **odlučio uraditi** tog dana jest da **je** u gužvi **opazio** svog starog prijatelja.

(15) Najbolje što **se** Petru **dogodilo** tog dana jest da **je** u gužvi **opazio** svog starog prijatelja.

Kao što smo već napomenuli, Langacker (1991: 394) glagol *vidjeti* opisuje kao svojevrsnu metaforičku ekstenziju prototipa tranzitivnoga glagola poput *Jane hit Peter*, samo što se radi o situacijama gdje nema vidljivoga prijenosa sile od subjekta prema objektu kao u navedenoj konstrukciji. Talmy (1988; 2000: 409–479) dinamiku sila osjetilnih glagola uspostavlja pomoću *agonista* i *antagonista*, a to korespondira s kognitivnogramatičkim pojmovima lika i pozadine. Talmyjev sustav, kao i Langackerov, strukturiran je u odnosu na prototipnu tranzitivnost iako je očigledno da u slučaju glagola *vidjeti* te glagola poput *gledati* i *slušati* ne možemo govoriti o prototipnoj tranzitivnosti jer nikakav konkretan učinak nije moguće izazvati kod pacijensa procesima označenim osjetilnim glagolima poput *gledati*, *vidjeti*, *slušati*, *čuti*, a situacija je ista i kada su u pitanju drugi osjetilni glagoli poput *mirisati*, *namirisati*, *osjećati* i sl.

Tobin (1993: 54–74) navodi da glagol *gledati* označava proces, a *vidjeti* rezultat toga procesa, iako, naravno, *vidjeti* ne mora uvijek biti logički rezultat procesa gledanja, usp.:

(16) Pažljivo **sam** gledala i konačno **sam** ga vidjela.

(17) *Pažljivo sam gledala mnoštvo, ali ga nisam vidjela.*

Unatoč tomu što su glagoli *gledati* i *vidjeti* dio istoga koncepta, oni imaju različit *aktionsart* i *argumentne teme* (Gisborne 2010: 181). Kada se detaljnije promotre i drugi osjetilni glagoli poput onih sluha, njuha, okusa i opipa, jasno je da se glagoli različitih osjetilnih modaliteta međusobno razlikuju i u semantičkome i u sintaktičkome smislu, i stoga je jako teško govoriti o njima kao o jednoj zasebnoj, konzistentnoj skupini glagola. To je međutim i samorazumljivo jer se radi o osjetilnim glagolima koji su izravno utjelovljeni i iskustveni, i to svaki pomoću zasebnoga osjetilnog sustava, pa je i logično da će se razlikovati i međusobno i u odnosu na arhetipove poput dinamike sila ili načela lokalističkoga ponašanja (engl. *localist behaviour*) i druge modele proučavanja događajne strukture glagola. Uostalom do modela dinamike sila ili načela lokalističkoga modela došlo se zahvaljujući našoj sposobnosti percepcije, pa kao što Gisborne (2010) kaže, u tome smislu percepcija je temeljnija čak i od tih koncepata. Lingvistički izraz percepcije uvjetovan je iskustvom percepcije, a ona sama varira u odnosu na prirodu podražaja, pa će se tako perceptivno iskustvo sudara sasvim sigurno razlikovati od perceptivnoga iskustva oceana. Ono što također znamo o vlastitome perceptivnom iskustvu, posebno kada su u pitanju situacije koje se opisuju tzv. pasivnim glagolima poput *vidjeti* i *čuti*, jest da doživljavači tijekom tih procesa ne iniciraju nikakvu fizičku aktivnost kao što je to slučaj primjerice s glagolima *udariti*, *podići*, *poslati* itd. Prototipni je doživljavač, u različitim perceptivnim događajima, kao što smo rekli, živoga, i to ljudskoga podrijetla. Ako subjekt živoga podrijetla zamijenimo neživim kao u *Kuća gleda na more*, konstrukcija više ne označava perceptivni događaj, već orijentaciju neživoga objekta i po akcionalnosti je stanje. Budući da subjekti aktivnih glagola poput *gledati*, *slušati*, *mirisati* upotrebljavaju svoju vlastitu energiju u perceptivnome procesu, oni mogu biti opisani i kao izravni uzrok perceptivnoga procesa. Čini se da je ta značajka u puno manjoj mjeri primjenjiva na glagole poput *vidjeti* i *čuti*, no pitanje koje sada želimo razmotriti malo detaljnije jest izostaje li ta značajka kod tih glagola u potpunosti?

U prethodnome dijelu pasivnost njihova subjekta i konstrukcije u cjelini potvrdili smo sintaktičko-semantičkim testom s priložima *pažljivo*, *usredotočeno* i *namjerno*, koji se u stručnoj i znanstvenoj literaturi o osjetilnim glagolima često upotrebljava kao dokaz njihove pasivnosti, a s kojima su navedeni glagoli uistinu stvarali neovjerene rečenice. Međutim u konstrukcijama poput (18–20) čini se da taj tzv. nevoljni, neagentivni doživljavač s tim istim glagolima ipak može aktivno prizivati energiju i svjesno i voljno sudjelovati u perceptivnome procesu, na što ukazuju ovjerene konstrukcije s priložima poput *dobro*, *bolje*, *pažljivo* i *pažljivije*, koji također upućuju na prisutnost agentivnosti, namjere i volje u određenoj mjeri, usp.:

- (18) *Otišao sam do drugog prozora ne bih li **bolje vidio** drugi dio neba iznad dvorca, no i dalje nije bilo tamnog znamenja.* (hrWaC)
- (19) *Pećnica je već tvoja, a za hladnjak ću ja još jednom obići drugi tjedan i morat ću malo **pažljivije vidjeti** te šarke.* (hrWaC)
- (20) *Svako toliko vadim kartu i iako **dobro vidim** kuće na Skitači nikako da dođem do njih.* (hrWaC)
- (21) *Dakle, u život provesti ono što je kršćanin **pažljivo čuo** je zadnje i ujedno najpotrebnije (...)* (hrWaC)
- (22) *Sjedenjem izražavamo da smo učenici Kristovi, sjedimo da bismo **pažljivije čuli** Božju riječ ili sudjelovali u nekom drugom dijelu svete mise.* (hrWaC)

Oni koji tvrde da su glagoli *vidjeti* i *čuti* isključivo glagoli pasivne percepcije, značenja glagola *vidjeti* i *čuti* u prethodnim primjerima mogli bi opisati kao situacije u kojima se prije svega profilira sama sposobnost vida i sluha, a ne aktivnost doživljavača, pa se tako za konstrukciju (18) primjerice može reći da subjekt zauzima bolji položaj u dvorcu kako bi imao bolji pogled, a u (22) slušni doživljavači sjede kako bi mogli bolje upotrijebiti svoje osjetilo sluha. Međutim činjenica je da u navedenim konstrukcijama doživljavači istovremeno pokazuju i određenu razinu volje i kontrole nad podražajem. S druge strane i agentivni glagoli *gledati* i *slušati* mogu biti upotrijebljeni na neagentivan način, npr.:

- (23) *Probudim se jutros u Europskoj uniji i **gledam oko sebe** širom otvorenih očiju, čak se i sunce veseli našem ulasku tamo gdje odavno pripadamo, pa je metropola sva okupana u svjetlosti (...)* (hrWaC)

U konstrukciji (23) hotimičnost, namjera i agentivnost promatrača potisnute su u drugi plan, odnosno defokusirane su, što potvrđuje Langackerovu tvrdnju (1999) da su i hotimičnost, i voljnost, odnosno agentivnost gradualne kategorije, koje umnogome ovise o kontekstu, a to je tako i kada su u pitanju glagoli *vidjeti* i *čuti*. Promotrimo još primjera:

- (24) *Marko je iznenada vidio nesreću.*
- (25) *Odjednom je vidio more.*
- (26) *Bilo je pravo zadovoljstvo vidjeti gotovo 150 Ridgebacka na jednom mjestu.* (hrWaC)
- (27) *Oputovali smo u Francusku na kraći odmor kako bismo vidjeli kako napreduju štenci iz Elinog uzgoja.* (hrWaC)

- (28) *Mislim da su svi sve **dobro vidjeli** . Cijela javnost **je vidjela** da to jednostavno nije bila silazna putanja, ali sudačka procjena je bila drugačija.* (hrWaC)
- (29) ***Bilo bi dobro čuti** ministra kako će umirovljenik iz Babinog vira sa 1.770 kune mjesečne mirovine platiti Tekiji ovih zimskih mjeseci račune za vodu i grijanje koji kod nekih zajedno dosežu i 1.500 kuna, a plativši struju otišla je i čitava mirovina.* (hrWaC)
- (30) *Svakako **bi bilo dobro čuti** mišljenje ostalih numizmatičara i znalaca, osobito sada kada imamo bolje slike.* (hrWaC)

Kada se analizira agentivnost subjekta u konstrukcijama (24–30), samo se u konstrukcijama (24) i (25) sa sigurnošću može kazati kako se radi o glagolima s pasivnim subjektom doživljivačem. U objema konstrukcijama glagol *vidjeti* ima značenje glagola *ugledati* ‘u času vidjeti, spaziti’, ali ni u njima to značenje nije profilirano samim glagolom *vidjeti*, već suodnosom s drugim dijelovima konstrukcije; u slučaju konstrukcije (24) prirodom objekta *nesreća*, koji je teško namjerno i kontrolirano doživjeti, a u konstrukciji (25) prilogom *odjednom* koji eksplicitno izražava zatečenost i nehotimičnost subjekta. Međutim u konstrukcijama (26–30) to ne možemo tvrditi sa sigurnošću. Konstrukcija (26) implicira aktivnoga promatrača koji podrazumijeva hotimičnost i energiju i koji svjesno usmjerava pogled kako bi promotrio *150 Ridgebackova*. Konstrukcija je (27) po pitanju namjere i volje eksplicitna i jasno daje do znanja da je namjera subjekta *vidjeti štence iz Elinoga uzgoja*. Konstrukcija (28) također upućuje na hotimičnost i svijest subjekta o stimulusu jer uključuje značenje ‘svjedočiti nečemu od početka do kraja’. Konstrukcije (29–30) upućuju na to isto kada je u pitanju glagol *čuti*. Dakle o glagolima *vidjeti* i *čuti* ne može se govoriti kao o isključivo glagolima pasivne percepcije. Naime za značajan broj konstrukcija s tim glagolima pregledanim u hrWaC-u to se jednostavno ne može sa sigurnošću utvrditi jer se mnoge od njih doimaju kao opisi aktivnih perceptivnih situacija, a neke se u tome smislu čine potpuno neutralne. Uostalom glagoli *vidjeti* i *čuti* u imperativu primjerice *Vidi ovo!* i *Čuj glas moj i molitvu moju usliši* u značenju ‘gledaj’ ili ‘pogledaj’ te ‘slušaj’ ili ‘poslušaj’ i služe upravo za usmjeravanje vidne ili slušne pozornosti prema nekome objektu, a potencijalne replike poput *Vidim ja to odlično* i *Čujem ja vas odlično* profiliraju sposobnost vida i sluha, ali i uključenost svijesti, namjere, odnosno mentalne kontrole subjekta nad podražajem kao jedan od značenjskih aspekata glagola *vidjeti* i *čuti*, koji se aktivira u odgovarajućim sintaktičkim okruženjima i kontekstima. Isto se pak ne može s glagolima poput *ugledati*, *primijetiti* ili *spaziti*, kod kojih su izostanak namjere i hotimičnosti daleko istaknutiji, odnosno predstavljaju nezaobilazan značenjski as-

pekt, pa iz toga proizlazi da je svrstavanje tih glagola i glagola *vidjeti* i *čuti* u istu kategoriju u najmanju ruku prilično pojednostavljen i neprecizan pristup.

Uostalom, kao što Alm-Arvius (1993) primjećuje, teško je zamisliti radnju kodiranu glagolom *vidjeti* odvojenu od bilo kakve mentalne aktivnosti subjekta poput razabiranja, prepoznavanja, uspoređivanja, svijesti o obliku, boji, funkciji predmeta ili temporalnosti i kauzalnosti nekoga viđenog događaja te sposobnosti svjesnoga, hotimičnoga zadržavanja pozornosti na njemu, pa je uporaba glagola *vidjeti* u metaforičkim i proširenim značenjima poput *razumjeti*, *primijetiti*, *shvatiti*, *uočiti*, *gledati* i sl. prirodan korak, a to onda podrazumijeva i određenu aktivnost subjekta i određeni razvoj procesa od uspostavljanja vidnoga kontakta prema prepoznavanju, shvaćanju ili razumijevanju promatranoga objekta, što upućuje i na postupnu promjenu, odnosno dinamičnost odnosa između subjekta i objekta glagola *vidjeti*, pa se teško možemo složiti s kategorizacijom glagola *vidjeti* kao stativnoga glagola ili glagola stanja, koji kodira samo one događaje koji impliciraju pasivnoga doživljavača. U tome kontekstu Alm-Arvius (1993: 20) ističe primjer konstrukcije (31) u kojoj glagol *vidjeti* ima značenje ‘opaziti, primijetiti bez prepoznavanja, odnosno razabiranja o čemu se točno radi’.

(31) *Vidjela sam nešto, ali nisam uspjela razabrati o čemu se točno radi. Događilo se prebrzo.*

U toj konstrukciji subjekt prima određeni vizualni podražaj, ali nije u stanju opisati o čemu se radi, pa se može zaključiti da subjekt te konstrukcije vidi samo u najopćenitijemu smislu; vidni je kontakt u toj konstrukciji uspostavljen na trenutak, što znači da se radi o inkoaktivnoj uporabi glagola *vidjeti* u kojoj je subjekt pasivni doživljavač. Međutim prema Alm-Arvius takva je uporaba glagola *vidjeti* obilježena jer osoba koja je nešto vidjela obično može ponuditi barem nekakav opis onoga što je vidjela. To je dobro ilustrirano sjedećim konstrukcijama, usp.:

(32) *Gledala je, ali nije uspjela vidjeti.*

(33) **Nije gledala, ali je vidjela.*

Glagol *gledati* glagol je vizualne percepcije koji profilira značenje ‘imati pogled upravljen na koga ili što, promatrati’ te profilira značenja koja impliciraju određeno kretanje, intenzifikaciju pozornosti, volju, agentivnost, vidnu liniju te vizualni kapacitet. Za razliku od glagola *vidjeti* značenja poput ‘razabirati’ i ‘uočiti’ nisu dio njegova temeljnog značenja. Iz toga je razloga uporaba glagola *gledati* i *vidjeti* u konstrukciji (32) u potpunosti prirodna i ovjerena, a u (33) nije. Drugim riječima, moguće je gledati, odnosno usredotočeno promatrati nešto, ali ne uspjeti vidjeti, odnosno razabrati ono što pogledom tražimo. Međutim ne možemo vidjeti, razabra-

ti, interpretirati ili opisati nešto bez da smo prije toga gledali. Dakle značenjska jezgra glagola poput *vidjeti* i *čuti* podrazumijeva fizičku aktivnost pukoga uspostavljanja vidnoga i slušnoga kontakta između doživljavača i izvora podražaja, ali i kognitivnu, misaonu aktivnost prepoznavanja i spoznavanja objekta percepcije. Drugim riječima, ti glagoli mogu kodirati nevoljni, spontani čin uspostavljanja perceptivnoga kontakta s određenim entitetom, njegova prepoznavanja i kategoriziranja, ali i svjesnoga zadržavanja vidne ili slušne pozornosti na njemu, a u tome se slučajno teško mogu opisati kao glagoli pasivne percepcije, npr.:

(34) *Hej, vidim bjeloglavog supa. Dođi ga vidjeti i ti!*

(35) *I upravo kad sam joj to htio reći, vidim kako Morana pruža ruku preko stola i uzima još jedan slastan zalogaj iz mog tanjura. (hrWaC)*

U konstrukciji (34) govornik je usredotočen na izvještavanje o postojanju bjeloglavoga supa u svome vidokrugu u apsolutnoj sadašnjosti, što znači da je situacija durativna, odnosno da vremenski opseg opisane situacije traje dovoljno dugo da bi se preklapao s činom govora. Također možemo primijetiti da su se kognitivni zadatci uočavanja i prepoznavanja objekta kao bjeloglavog supa, i to na iznenađan, nehotimičan način, dogodili neposredno prije nego je rečenica izgovorena. No ono o čemu nas govornik izvještava u trenutcima dok izgovara rečenicu, jest da sada svjesno i kontrolirano zadržava bjeloglavoga supa u svome vidokrugu, pa glagol *vidjeti* u toj konstrukciji teško možemo opisati kao čin pasivne percepcije koji se događa na nevoljan način. Dokaz za to je i poziv sugovorniku da ga i on dođe vidjeti, a koji ne bi imao smisla u situaciji u kojoj subjekt vidne percepcije vidni podražaj ni na kojoj razini ne kontrolira. Na temelju rečenoga konstrukciju je teško kategorizirati kao stanje ili situaciju pasivne percepcije jer držimo da istovremeno uključuje i dovoljno značajki da bude kategorizirana kao radnja ili situacija aktivne percepcije, a dinamičnost situacije i agentivnost subjekta dodatno su naglašeni i tonom uzbuđenja koji uvodi usklik *hej*. Konstrukcija (35) dodatno naglašava sposobnost doživljavača da svjesno i kontrolirano prati razvoj neke situacije u određenome vremenskom opsegu. Možemo pretpostaviti da i sama dvovidnost glagola *vidjeti* i *čuti* proizlazi upravo iz takve njihove značenjske jezgre, a onda i iz našega vlastitoga iskustva s osjetilima vida i sluha.

Dakle glagol *vidjeti* može sudjelovati u profiliranju perceptivnoga događaja koji se dogodio brzo ili trenutno, ali samo pod specifičnim okolnostima kao u (31) i u tome se slučaju sasvim sigurno radi o glagolu pasivne percepcije, no puno mu je bliža uporaba koja profilira određeni vremenski opseg događaja koji traje neko vrijeme, barem onoliko dugo koliko je potrebno za prepoznavanje onoga što je viđeno, a samim time i aktivnoga doživljavača ili promatrača. Dakle u kontekstu agen-

tivnosti osjetilnih glagola poput *vidjeti* i *čuti* zanimljivo je obratiti pozornost i na vremenski opseg koji se njima može izraziti.¹⁷ Naime i jedan i drugi glagol, kao što smo već napomenuli, mogu kodirati inkoativnu situaciju, ali i događaje dužega vremenskog opsega.

Na leksičkoj razini glagoli *vidjeti* i *čuti* ostavljaju dojam svršenih, inkoativnih glagola postignuća koji ostvaruju određene mentalne, kognitivne zadatke jer situacije poput *vidjeti more*, *vidjeti brod*, *vidjeti Mjesec*, *čuti čudan zvuk*, *čuti vrisak* itd. doživljavamo kao trenutačne. Za *vidjeti*, odnosno uočiti i kategorizirati neki entitet, najčešće je dovoljan samo trenutak. Međutim, ovisno o dopuni i drugim dijelovima konstrukcije, glagoli *vidjeti* i *čuti* lako mogu sudjelovati i u situacijama dužega vremenskog opsega koje impliciraju određeno trajanje procesa prije dosezanja cilja primjerice *vidjeti film*, *vidjeti kazališnu predstavu*, *vidjeti sve što se dogodilo*, *čuti operu*, *čuti cijeli album* itd. Drugim riječima, organima vida i sluha uspostavljamo odnos s najrazličitijim entitetima iz svijeta koji nas okružuje, a glagoli *vidjeti* i *čuti* tranzitivni su glagoli na čiji *aktionsart* i značenje općenito značajan utjecaj vrši izbor entiteta koji će kao objektna dopuna specificirati shematično mjesto elaboracije, koje u kognitivnoj gramatici nazivamo orijentir, a koji i sam može profilirati i upućivati na različite vremenske opsege. Česte su i konstrukcije koje u tome smislu nisu dovoljno jasne, pa tako primjerice konstrukcija *Vidio sam Mariju na ulici* može značiti ugledao sam ju na trenutak, a može značiti i pratio sam ju pogledom više trenutaka, što znači da je druga temeljna domena koju glagol *vidjeti* pokriva i zadržavanje pozornosti ili upravljanje vidnom putanjom. Vremenski opseg koji iskazuje na prvome mjestu ovisi o prirodi objekta percepcije, ali u normalnoj uporabi ti vremenski opsezi ipak nisu predugi, odnosno u konstrukcijama u kojima im se sugerira duži vremenski opseg obično šire svoje značenje u druge značenjske dome- ne, a često poprimaju i iterativno značenje uspostavljanja i prekidanja percepcije.

Uostalom, kada se glagoli *vidjeti* i *čuti* usporede s drugim stativnim glagolima poput *imati*, *biti*, *sumnjati*, *vjerovati*, *cijeniti*, *nadati se* i sl., lako se uočava da se pojavljuju u različitim sintaktičkim konstelacijama i značenjima, pa tako primjerice stativne glagole ili glagole stanja poput ranije spomenutih, za razliku od glagola *vi-*

¹⁷ Možemo napomenuti da na agentivnost subjekta i *aktionsart* konstrukcija s osjetilnim glagolima *vidjeti* i *čuti* općenito utječe i glagolsko vrijeme u kojemu su upotrijebljeni, pa tako primjerice kada su upotrijebljeni u perfektu u značenju 'reagirati na koga ili što osjetilom vida ili sluha', prototipno profiliraju svršeni glagolski vid. Međutim i tada, ovisno o prirodi objekta percepcije, mogu izraziti različite vremenske opsege te sudjelovati u konstrukcijama koje su po akcionalnosti *postignuća* (*Marko je vidio lopova*) i *ostvarivanja* (*Marko je čuo sve što su o njoj rekli*). Kada su u pitanju konstrukcije *postignuća*, subjekt je takve konstrukcije prototipno neagentivan, ali kada profiliraju konstrukcije *ostvarivanja*, subjekt je agentivan.

djeti i čuti, ne možemo upotrijebiti u konstrukcijama s priložima koji upućuju na usredotočenost, hotimičnost, namjeru i sl., što bi upućivalo na agentivnu ulogu njihova subjekta, usp.:

- (36) **Voljela sam ga pažljivo*.¹⁸
(37) **Pozorno sam imala taj brod*.
(38) **Jasno sam sumnjala u njegove riječi*.

Također, glagoli *vidjeti* i *čuti* mogu se upotrijebiti u konstrukcijama s glagolima *odlučiti*, *namjeravati* ili *ići* kao modalnim glagolima koji profiliraju namjeru i volju subjekta, a stativni glagoli ne,¹⁹ usp.:

- (39) *Preksutra mijenjam hostel, a sad idem vidjeti ako ima nekog od poznatih u hostelskom baru*. (hrWaC)
(40) *Idem čuti album još jednom*. (hrWaC)
(41) **Idem voljeti tog čovjeka*.
(42) **Namjeravam cijeniti njegovu namjeru*.

Koristan test za razlikovanje stativnih glagola ili glagola stanja, koji podrazumijevaju neagentivni subjekt, od ostalih glagola jest i test gramatičnosti uporabe stativnih leksema u iterativnoj funkciji, odnosno s izrazima čestotnosti (Lehmann 2001: 89 prema Kolaković 2018), npr.:

- (43) **Ivan je volio Mariju 5 puta zaredom*.
(44) **Ivan svakodnevno voli Mariju*.

¹⁸ Napominjemo da u navedenim konstrukcijama glagole analiziramo u njihovim temeljnim, prototipnim fizičkim značenjima, a ne proširenim fizičkim ili figurativnim, metaforičkim značenjima. Konstrukcija (36) *Voljela sam ga pažljivo* može biti ovjerena, ali samo ako se temeljno značenje glagola *voljeti* proširi značenjima poput 'ponašati se prema komu pažljivo, nježno, obzirno, ljubazno, brižno' i sl.

¹⁹ U korpusu je moguće pronaći i primjere s glagolima *odlučiti* i *namjeravati* i stativnim glagolom *voljeti* poput *Moj bivši ljubavnik je volio svoju ženu i namjerava je voljeti i dalje, (...) njih su se dvoje odlučili voljeti javno, (...) jer sam donijela tešku odluku voljeti ga onako kako to Bog traži, a to sam uspjela kad sam ga pustila* i sl. Međutim još jednom napominjemo da u navedenim i sličnim primjerima glagol *voljeti* nije upotrijebljen u svome prototipnome fizičkom značenju 'osjećati prema komu ljubav' ili 'osjećati strastvenu privlačnost prema komu, biti sklon čemu' i sl. jer se osjećaj ljubavi ne može kontrolirati niti njime možemo upravljati. U navedenim konstrukcijama glagol *voljeti* upotrijebljen je u svojim proširenim značenjima, pa se tako u prvoj konstrukciji može shvatiti kao 'namjerava ostati s njom', u drugoj 'početi otvoreno pokazivati svoju ljubav', u trećoj 'ponašati se prema njemu onako kako Bog to traži'.

(45) *Ivan je vidio Mariju 5 puta tog dana.*

(46) *Ivan svakodnevno vidi Mariju.*

Konstrukcije (43) i (44) sa stativnim glagolom negramatične su i u sumarnome i u iterativnome značenju. Naime fazičnost su i čestotnost međusobno usko povezane, a čestotnost i epizodičnost međusobno se podrazumijevaju, pa stoga stanja kao nefazične situacije ne mogu biti dijelom neke epizode, odnosno jedinstvenoga kompleksa dinamičnih događaja bez obzira na to radi li se o govornoj situaciji ili kompleksu pripovijedanih događaja (Lehmann 2010: 86 prema Kolaković 2018: 101). Lehmann tvrdi i da su „stativni leksemi vremenski nespojivi s određenom, odnosno epizodičnom situacijom, što znači da ih se ne može upotrebljavati uz vremenske veznike *kada* i *dok*” (Lehmann 2009: 539 prema Kolaković 2018: 101–102). Dakle njihova homogenost, odnosno izostanak jasnih potfaza isključuje brojivost i umnožavanje u odnosu na jedan jedinstven objekt i dopušta ih samo u odnosu na različite objekte. Glagoli *vidjeti* i *čuti* ponašaju se drukčije od drugih glagola stanja i u tome kontekstu. Drugim riječima, kao što je vidljivo iz primjera (45) i (46), oni mogu iskazivati čestotnost i epizodičnost, pa se još jednom postavlja pitanje točnosti njihova gramatičkog opisa kao stativnih glagola.

Valja obratiti pozornost i na razliku u distribuciji vremenske dimenzije kada su u pitanju glagoli stanja i glagoli radnje. Naime kada su u pitanju radnje, jednostavni durativni adverbijali *X vremena* ne moraju podrazumijevati neprekinuti vremenski interval, a kada su u pitanju stanja, onda se neprekidnost trajanja procesa podrazumijeva, usp.:

(47) *Danima sam gledala filmove.*

(48) *Već godinama vidimo uglavnom ista lica.* (hrWaC)

(49) (...) *koji su rekli da su danima čuli vapaje s hrvatske obale.* (hrWaC)

(50) *Godinama sam ga voljela.*

U konstrukcijama (47–49) koje opisuju radnju adverbijalni izrazi *danima*, *godinama* i *cijeli tjedan* ne podrazumijevaju kontinuiranost, odnosno neprekidno gledanje filmova *danima* ili slušanje svađe *cijeli tjedan*, a kada je u pitanju stanje kao u (50), onda znači neprekidnost.

Glagoli *vidjeti* i *čuti*, ovisno o konstrukciji u kojoj su upotrijebljeni, mogu biti glagoli pasivne i aktivne percepcije. Pasivnu percepciju izražavaju u konstrukcijama u kojima su upotrijebljeni kao inkoativni i punktualni glagoli u značenju pukoga uspostavljanja vidnoga ili slušnoga kontakta između doživljavača i izvora podražaja, odnosno u značenju nenadanoga opažanja organima vida ili sluha te u znač-

enju sposobnosti vida ili sluha – ‘moći gledati ili moći slušati’. Međutim u velikome broju konstrukcija ti glagoli podrazumijevaju aktivne, angažirane subjekte živoga podrijetla, koji u većoj ili manjoj mjeri izražavaju svijest i kontrolu nad podražajem, odnosno doživljavača koji je i kognitivno angažiran i koji aktivno zapaža i primjećuje osjetilom vida ili sluha. Uostalom i naše enciklopedijsko znanje o načinu na koji organi vida i sluha funkcioniraju i naše utjelovljeno iskustvo doživljavača i promatrača svijeta koji nas okružuje upućuje na to da njima u većoj ili manjoj mjeri upravljamo, a to posebno vrijedi za osjetilo vida. Odnos između doživljavača i stimulusa koji se zrcali u konstrukcijama s glagolima *vidjeti* i *čuti* nije odnos pasivnoga doživljavača vječno zatečenoga nasumičnim podražajima koji mu se u stvarnome svijetu nameću. To je samo jedan od mogućih načina ostvarivanja kontakta između doživljavača i stimulusa, a drugi je način usmjeravanje i kontroliranje organa vida, vidne pozornosti, a time i kognitivnih sposobnosti s kojima su usko povezani.

Kada je u pitanju aktivnost ili pasivnost subjekta, glagoli *vidjeti* i *čuti* često pokazuju određenu ambivalentnost u tome smislu. Drugim riječima, u odgovarajućoj sintaktičkoj okolini i različitim kontekstima moguće su i pasivna i aktivna interpretacija, a u velikome broju konstrukcija bez širega konteksta nije moguće sa sigurnošću razaznati radi li se o jednoj ili o drugoj. Na to da njihova interpretacija kao stativnih glagola nije najpreciznija, upućuje i činjenica da se pojavljuju u značenjima i sintaktičkim konstelacijama u kojima se stativni, neagentivni glagoli poput *imati*, *biti*, *nadati se*, *vjerovati*, *sumnjati* itd. ne mogu pojavljivati.

U usporedbi s glagolima *vidjeti* i *čuti* glagoli *gledati* i *slušati* uistinu jasnije profiliraniju ulogu subjekta kao aktivnoga doživljavača ili promatrača koji ima kontrolu nad podražajem, ali to ne znači da se glagoli *vidjeti* i *čuti* nalaze na suprotnoj strani kontinuuma kada je semantička uloga subjekta i njegova agentivnost u pitanju. Njihova interpretacija ovisi o prirodi objekta promatranja i konstrukciji u cjelini, usp.:

- (51) *Odjednom sam vidio sudar, a nakon toga je nastao kaos.* (pasivni doživljavač)
- (52) *Odjednom sam čuo vrisak.* (pasivni doživljavač)
- (53) *Vidio sam kako uzima svoju torbu i polako odlazi.* (aktivni doživljavač)
- (54) *Godinama sam želio čuti tu operu i konačno sam je čuo od početka do kraja.* (aktivni doživljavač)
- (55) *Nažalost, nemaju svi ljudi mogućnost koristiti pogodnosti koje im pružaju osjeti, posebice sluh. Ima ljudi koji uopće ne čuju glazbu, a niti govor.*

Drugi ju pak čuju, ali ne doživljavaju svu njezinu ljepotu, jer ne čuju sve frekvencije zvuka, te ne razaznaju bubanj ili violinu. (pasivni, pasivni, pasivni doživljavač) (hrWaC)

(56) *Kad imaš sreće čuti ili vidjeti zbilja dobre flamenco stvari, mislim da ti to mijenja život. (neutralni doživljavač) (hrWaC)*

Ako promotrimo prethodne konstrukcije, možemo zaključiti da se u konstrukcijama (51) i (52) nalaze pasivni doživljavači, neagentivni subjekti koji su podražajem zatečeni. Po *aktionsartu* te su konstrukcije postignuća u kojima subjekt na neagentivan i punktualan način ostvaruje kontakt sa stimulusom. Važno je primijetiti da je i sam objekt ili podražaj u tim konstrukcijama punktualne naravi i upravo na temelju značenja objekta cijela konstrukcija i subjekt primaju svoja značenja. U konstrukcijama (53) i (54) subjekti imaju semantičku ulogu aktivnih, voljnih promatrača, a na to također upućuju dodatci glagolu, odnosno širi rečenični kontekst. U slučaju konstrukcije (53) to je cijela zavisna surečenica koja profilira durativan događaj, odnosno dva poddogađaja, koje agentivni, kognitivno angažirani subjekt svjesno prati pogledom, a u konstrukciji (54) volja i agentivnost subjekta glagola *čuti* istaknuta prirodom objekta *opera* i prijedložnim izrazom *od početka do kraja*. U tim konstrukcijama značenja glagola *vidjeti* i *čuti* bliska su značenjima glagola *gledati* i *slušati*, kojima bi se mogla parafrazirati, a po akcionalnosti su te konstrukcije ostvarivanja. U konstrukciji (55) glagol *čuti* u sve tri uporabe označava sposobnost sluha, pa se radi o glagolu stanja koji podrazumijeva pasivnoga doživljavača. Konstrukcija je (56) vremensko-uvjetna rečenica koja opisuje mogućnost ostvarivanja pretpostavljenoga scenarija ako apstrahirani, uopćeni subjekt zadovolji određeni uvjet, pa je konstrukcija po akcionalnosti habitualni događaj, odnosno stanje, a sam je subjekt neutralan kada je u pitanju voljnost.

Iz svega proizlazi da je semantičko polje osjetilnih glagola kompleksnije nego se čini i da ih nije moguće podijeliti u tri elegantne skupine aktivnih i pasivnih osjetilnih glagola te glagola sa subjektom kao izvorom podražaja jer glagoli *vidjeti* i *čuti* mogu izražavati i aktivnu i pasivnu percepciju, a ponekad njihovu agentivnost ili izostanak iste nije moguće utvrditi sa sigurnošću. Kada je u pitanju semantička uloga subjekta u konstrukcijama s glagolima *vidjeti* i *čuti*, od izuzetne je važnosti promotriti i druge rečenične dijelove, odnosno cijelu konstrukciju i svaku dostupnu informaciju o užemu i širemu kontekstu u kojemu se određena situacija odvija.

3.1.2. Prijelaznost konstrukcija s osjetilnim glagolima

Uz značajke subjekta konstrukcije kao kognitivno najistaknutijega sudionika neke

energijske situacije i inicijatora protoka energije usko je povezana i prijelaznost konstrukcije. Slijedeći Rice (1987) te Belaja i Tanackovića Faletara (2017), prijelaznost konstrukcija s osjetilnim glagolima provjerit ćemo testom (ne)mogućnosti pasivizacije jer, kao što smo već rekli, za svaku prototipnu aktivnu prijelaznu konstrukciju mora postojati mogućnost uspostave pasivnoga korelata na temelju zajedničke semantičke baze. Svaki otklon pasivnoga korelata od ovjerenosti ukazuje i na otklon od prototipa aktivne rečenice.

Primjeri su prototipne prijelazne konstrukcije čija je prototipnost potvrđena i uspostavom pasivnih korelata primjerice:

(57) *Marko je pregazio mačku. / Mačka je pregažena od Marka.*

(58) *Igrač je snažno šutnuo loptu. / Lopta je snažno šutnuta od igrača.*

U konstrukcijama (57–58) subjekt ima semantičku ulogu agensa, entiteti koji sudjeluju u događaju konkretni su, razdvojeni i asimetrični, odnosno nalaze se u jasnoj opoziciji agensa i pacijensa, radnja je jasno i jednosmjerno orijentirana od izvornoga prema ciljnomu entitetu, među njima dolazi do prijenosa energije s agensa na pacijensa, pri čemu je pacijens radnjom u potpunosti zahvaćen i podnosi određenu promjenu, odnosno na njega se vrši konkretan utjecaj. Glagoli su svršenoga vida, telični su i trenutačni, što dodatno pridonosi razvedenosti radnje i njezinu visokom stupnju prijelaznosti. Navedene konstrukcije dakle imaju sva obilježja prototipnih prijelaznih konstrukcija.

S druge strane konstrukcije sa stativnim glagolima poput (59–60) ne mogu se pasivizirati unatoč tomu što u svojim aktivnim korelatima imaju direktni objekt, čime zadovoljavaju temeljni sintaktički zahtjev na kojemu počiva i prijelaznost i mogućnost pasivizacije. No već kratkom provjerom postaje jasno da se prijelaznost ne može definirati na temelju sintaktičke veze glagola i dopuna jer takav formalni pristup ne rasvjetljava pravu narav koncepta prijelaznosti. Naime da bi se taj koncept rasvijetlio, treba u obzir uzeti i semantičko-pragmatičke čimbenike.

(59) *On ima vilu s bazenom. / *Vila s bazenom je imana od njega.*

(60) *Marija poznaje sve te ljude. / *Svi ti ljudi poznavani su od Marije.*

Glagoli poput *imati, posjedovati, zauzimati, sadržavati* i sl. upućuju na odnos dijela i cjeline, što rezultira pomacima u konceptualizaciji prototipnoga scenarija, a u gramatici se to očituje kroz nemogućnost pasivizacije takvih aktivnih konstrukcija (Belaj i Tanacković Faletar 2017: 166). Glagoli poput *imati, posjedovati, sadržavati* i sl. ne impliciraju dinamičan prijenos energije u lancu radnje od subjekta prema objektu, subjekti tih glagola nisu agentivni, a objekt ni na koji način nije promije-

njen procesom kodiranim glagolom. Iz svega proizlazi nemogućnost pasivizacije konstrukcija (59–60). No to ipak ne znači da nijedan od tih glagola baš nikada ne može biti upotrijebljen u konstrukciji koja ima pasivni korelat. Konstrukcija *Ti ljudi sadržavaju ogromnu količinu bijesa* može biti pasivizirana, ali ne na način da izriče vršitelja kao u **Ogromna količina bijesa sadržana je od tih ljudi*, već tako da se vršitelj u pasivnome korelatu izrekne kao mjesto koje sadržava objekt kao u *Ogromna količina bijesa sadržana je u tim ljudima*. To još jednom jasno ilustrira činjenicu da je i prijelaznost radikalna kategorija te da ona ne ovisi samo o sintaktičkim već i o semantičko-pragmatičkim čimbenicima.

Svi su osjetilni glagoli tzv. aktivne i pasivne percepcije u hrvatskome jeziku tranzitivni glagoli.²⁰ Viša se razina agentivnosti pripisuje tzv. glagolima aktivne percepcije poput *gledati*, *slušati*, *dirati*, *mirisati* i *kušati*, kojima se pripisuje namjernost i voljnost, a glagoli primarno pasivne percepcije poput *vidjeti*, *čuti*, *namirisati* opisuju se kao glagoli čiji je subjekt neagentivan i kod kojega izostaje volja i namjera prilikom vršenja radnje. Za očekivati je onda da glagoli aktivne percepcije uspostavljaju pasivne korelate, a da se konstrukcije s glagolima pasivne percepcije nalaze na nižemu stupnju prihvatljivosti ili da su potpuno neprihvatljive. Također je za očekivati da će konstrukcije s glagolima opipa poput *dirati* ili *dodirnuti* iskazivati prototipniju tranzitivnost jer su njihovi subjekti i objekti bliži prototipnim agensima i pacijensima. Međutim, kao što smo već napomenuli, prijelaznost je kao i sve druge gramatičke kategorije utemeljena na efektu prototipa i ne može se definirati samo na temelju upravljačkih svojstava glagola jer takav način ne rasvjetljava pravu narav prijelaznih konstrukcija (Belaj i Tanacković Faletar 2017), već u obzir treba uzeti konstrukciju kao cjelinu i širi rečenični kontekst te vlastitu predodžbu o značaju utjecaja koji se određenim činom postiže nad pacijensom.

Također, kao što smo već napomenuli, aktivni doživljavač nije prototipni agens, odnosno prototipni pokretač procesa, a glagoli kojima se često pripisuje pasivni doživljavač ipak nisu tako pasivni, kao što smo pokazali u prethodnome odjeljku, pa je za očekivati da će se i prijelaznost različitih konstrukcija s različitim osjetilnim glagolima razlikovati, i to prema drukčijim parametrima od onih koji osjetilne glagole na temelju sintaktičkih testova dijele u tri elegantne skupine prema semantičkoj ulozi subjekta.

U nastavku ćemo analizirati prijelaznost konstrukcija s osjetilnim glagolima vida, sluha i opipa.

²⁰ Još jednom napominjemo da su glagoli *vidjeti* i *čuti* u značenjima ‘spособnosti vida’ i ‘spособnosti sluha’ monovalentni, što znači da su u tim značenjima neprijelazni.

- (61) *Gledao je njezin nastup. / ??Njezin nastup **gledan je** od njega. / Njezin nastup dugo je i pažljivo **gledan** od strane svih ljudi koji su se tamo zatekli.*
- (62) *Turisti **su gledali** zalazak sunca. / ??Zalazak sunca **gledan je** od turista. / Zalazak sunca s ushićenjem **je gledan** sa splitske obale od brojnih turista koji su se tamo zatekli.*
- (63) *Na četvrtu uskrсну nedjelju **slušamo** tekst iz Ivanova Evanđelja. (hrWaC) / ??Tekst iz Ivanova Evanđelja **slušan je** od nas na četvrtu uskrсну nedjelju. / Tekst iz Ivanova Evanđelja pažljivo **je slušan** na četvrtu uskrсну nedjelju od strane brojnih vjernika.*
- (64) *Ta djeca **diraju** moje igračke. / ?Moje igračke **dirane su** od te djece.*
- (65) *Ljudi diraju knjige u knjižnici. / ??Knjige u knjižnici dirane su od ljudi.*
- (66) *U toj **su** kući krajnje nekulturni gosti **dirali** sve što je bilo u ormarima i hladnjaku. / U toj **je** kući sve što je bilo u ormarima i hladnjaku **dirano** od strane krajnje nekulturnih gostiju.*

U svim konstrukcijama (61–66) upotrijebljeni su glagoli aktivne percepcije u kojima subjekt inicira i kontrolira opisane situacije. Kada je u pitanju glagol *gledati*, entiteti koji sudjeluju u prijelaznom događaju, dakle doživljavač ili promatrač i objekt, konkretni su i međusobno odvojeni. Radnja je jednosmjerno orijentirana od izvornoga prema ciljnomu entitetu u lancu radnje, odnosno od promatrača prema objektu promatranja ili izvoru podražaja. Međutim spomenuti entiteti nisu u kontaktu, a objekt nije fizički zahvaćen radnjom kodiranom glagolom *gledati* niti prolazi kroz neku konkretnu promjenu. Kao što smo već rekli, nesvršenost radnje dodatno smanjuje dinamičnost događaja. Sve zajedno rezultira time da je pasivni korlat u konstrukciji (61) na granici prihvatljivosti. Zanimljivo je međutim da takva konstrukcija može postati potpuno ovjerena ako se njezin značenjski sadržaj razvede različitim priložnim i pridjevnim modifikatorima. Konstrukcija *Njezin nastup dugo je i pažljivo gledan od strane svih ljudi koji su se tamo zatekli* u potpunosti je prihvatljiva zato što se upotrebom različitih priložnih i pridjevnih modifikatora pojačava asimetričnost između subjekta i objekta, a sam objekt dodatno se individualizira, što je jedna od značajki prijelaznosti prema Hopperu i Thompson (1980). Također, upotrebom priloga *dugo* i *pažljivo* dodatno se naglašava volja i namjera logičkoga subjekta *svi ljudi* te njegova aktivnost, a time se podiže i relevantnost i dinamičnost opisanoga događaja, a posljedično i rezultativnost opisanoga scenarija, što također pridonosi ovjerenosti pasivne konstrukcije. To još jednom dokazuje da se prijelaznost uistinu može promatrati samo i isključivo na razini cijele konstrukcije te da predstavlja kontinuum, radijalnu kategoriju, a ne kategoriju s jednakovri-

jednim članovima, pa čak ni onda kada se radi s konstrukcijama s jednim određenim glagolom. Čak i konstrukcije s prototipnim prijelaznim glagolima mogu iskazivati različiti stupanj prijelaznosti, pa je tako konstrukcija s glagolom *pregaziti* u značenju ‘prijeći kakvim vozilom preko koga ili čega’ *Mačka je pregažena od Marka* u potpunosti ovjerena, ali *?Plastična boca je pregažena od Marka* ipak zvuči pomalo anomalno jer opisana situacija, koliko god zadovoljavala sve parametre tranzitivnosti, profilira situaciju čiji nam se rezultat na semantičkoj i pragmatičkoj razini, na temelju enciklopedijskoga znanja čini prilično irelevantnim. Naravno, u navedenoj konstrukciji možemo govoriti i o empatijskoj hijerarhiji te o daleko većem značaju koji opisani događaj ima ako je u pitanju objekt živoga podrijetla nego neživoga, što se također zrcali u ovjerenosti pasivnih konstrukcija. Situacija je slična i kada su u pitanju konstrukcije (62) i (63).

Zanimljivo je da kontakti, prijelazni glagol *dirati* koji izražava agentivnost, volju, svijest i namjeru i koji ima potencijal izazvati konkretnu promjenu stanja objekta, u svome prototipnome fizičkom značenju ipak nema višu razinu prijelaznosti od osjetilnih glagola *gledati* i *slušati*. Pasivni korelat konstrukcije (66) u potpunosti je ovjeren jer se u toj konstrukciji upotrebom različitih sredstava te naglašavanjem množine, ali i izdvojenosti pacijensa koji su se nalazili na različitim mjestima u kući te dodatnim isticanjem određenih svojstava agensa pomoću pridjevnih modifikatora, naglašava asimetričnost subjekta i objekta te postiže značenje opetovanosti, a time se dobiva i nijansa svršenosti čime se podiže stupanj prijelaznosti konstrukcije. Također, što je još važnije, opisana situacija ne sugerira samo puko diranje predmeta u kući već i njihovo pomicanje ili razbacivanje, odnosno konkretni, vidljivi utjecaj koji je subjekt izvršio nad objektom, čime se jedan i drugi približavaju prototipovima agensa i pacijensa, a to dodatno podiže razinu dinamičnosti događaja te relevantnost utjecaja koji opisuje cijela konstrukcija, što pasivni korelat čini ovjerenim. Drugim riječima, cijeli događaj konceptualiziran je na način da radnja kodirana glagolom *dirati* na temelju enciklopedijskoga znanja u navedenoj konstrukciji proširuje svoje značenje na značenje glagola *micati*, *premještati*, pa čak i *razbacati*. Kada bi glagol *dirati* u konstrukciji (66) shvatili u njegovu prototipnome fizičkom značenju ‘dodirivati prstima, ticati, doticati se čega’, pasivni bi korelat te konstrukcije bio neovjeren ili na granici ovjerenosti jer nama govornicima i opojmiteljima opisane situacije rezultat prijenosa energije koji kodira prijelazna konstrukcija na kognitivnoj i predodžbenoj razini ne bi bio dovoljno relevantan da bi ga se na zadovoljavajući način istaknulo u prvi plan u pasivnoj konstrukciji.

Nepotpuna ovjerenost konstrukcije (64) proizlazi iz nesvršenosti glagola *dirati* te slaboga prijenosa energije s agensa na pacijensa i na konceptualnoj razini krajnje nejasnoga utjecaja koji je nad pacijensom izvršen, posebice ako se glagol *dirati* in-

terpretira u svome prototipnome fizičkom značenju, a ne u nekome od svojih proširenih značenja. Možda možemo dodati i to da je samo značenje glagola *dirati* 'dodirivati prstima, ticati' takvo da mu je teško podići intenzitet upotrebom modifikatora primjerice **snažno dirati*, **intenzivno dirati*, **usredotočeno dirati*, **dobro dirati*, **vrlo dobro dirati* itd., dok se kada su u pitanju glagoli *gledati* i *slušati*, upotrebom različitih modifikatora lako može potencirati agentivnost subjekta i istaknuti volja, namjera i druge mentalne aktivnosti koje u određenoj situaciji stoje iza agensa glagola *gledati* i *slušati* zato što su oni semantički kompatibilni s puno većim brojem priloga koji sugeriraju volju, namjeru te intenzitet. U konstrukcijama poput (64–66) s glagolom *dirati* do izražaja još jednom dolazi činjenica da analiza prijelaznih konstrukcija i njihovih pasivnih korelata mora uključivati odnose na razini cijele klauze, njezine argumentne strukture i dodataka, ali i pragmatičkih značajki, odnosno konteksta te interpretacije onoga što je rečeno, a interpretacija, kao i samo značenje, neodvojiva je od enciklopedijskoga znanja, pa tako konstrukcije (65) ??*Knjige u knjižnici dirane su od ljudi* i (64) ?*Moje igračke dirane su od te djece* bez dodatnoga konteksta nisu potpuno ovjerene ili su na granici ovjerenosti unatoč tomu što su entiteti koji sudjeluju u događaju konkretni te maksimalno odvojeni i asimetrični, unatoč tomu što je radnja jednosmjerno orijentirana od izvornoga prema ciljnomu entitetu u lancu radnje i unatoč tomu što je subjekt aktivne konstrukcije nesumnjivo agentivan i jasno iskazuje hotimičnost i kontrolu nad radnjom. Mišljenja smo da pasivni korelati konstrukcija (64) i (65) sami po sebi, bez dodatnoga konteksta koji gotovo uvijek izaziva i određene značenjske pomake, nisu do kraja ovjereni jednostavno zato što radnja kodirana glagolom *dirati* (ako se u obzir uzme njegovo temeljno značenje) u spomenutim konstrukcijama ne profilira jasan i relevantan učinak ili promjenu statusa objekta, pa se na predodžbenoj razini ne postiže rezultativnost koja bi se mogla izraziti glagolskim pridjevom trpnim, odnosno pasivnom konstrukcijom na kognitivno uvjerljiv način. Te bi konstrukcije bile prihvatljive kada bi njihov konceptualni sadržaj i način na koji su konstruirane sugerirao određene značenjske pomake ili kontekst koji na neki način ističe važnost učinka izvršenoga od strane agensa nad pacijensom primjerice u *Moje igračke dirane su od te djece, a njezine nisu. To me užasno ljuti*. U navedenoj konstrukciji glagol *dirati* može se shvatiti kao 'micati', 'pomicati', 'uzimati bez dopuštenja' i sl., pa se na taj način podiže stupanj dinamičnosti radnje kodirane prijelaznom konstrukcijom i, što je još važnije, dodatno profilira relevantnost utjecaja izvršenoga nad objektom, pa diranje igračaka postaje važna razlikovna značajka u odnosu na one koje nisu dirane, a pasivni korelat postaje potpuno ovjeren. U gotovo svim ovjerenim, gramatičnim pasivnim konstrukcijama s glagolom *dirati* koje smo tijekom preliminar-noga istraživanja pregledali radilo se o njegovim proširenim fizičkim ili metaforičkim značenjima.

- (67) *Josip je vidio Borisa. / ?Boris je viđen od Josipa. / Boris je nakon nekoliko tjedana potrage konačno viđen od Josipa.*
- (68) *Različiti ljudi vidjeli su je na različitim mjestima u isto vrijeme. / Ona je viđena od različitih ljudi na različitim mjestima u isto vrijeme.*
- (69) *Ivan je čuo tu priču puno puta. / ??Ta priča čuta je od Ivana puno puta.*
- (70) *Ivan je slučajno dodirnuo njezinu ruku. / ?Njezina je ruka slučajno dodirnut od Ivana. / Grgurov palac bezbroj je puta dodirnut od strane turista.*

Iz primjera (67), (68) i (70) vidljivo je da i konstrukcije s glagolima *vidjeti* i *dodirnuti* u tzv. pasivnim uporabama s nevoljnim subjektom uspostavljaju pasivne korelate. Tu mogućnost u određenoj mjeri potencira i njihov svršeni,²¹ a time i rezultativni vid. Slično kao i u primjerima s glagolima aktivne percepcije i u ovome slučaju pasivna je konstrukcija ovjerenija što je radnja u njoj razvedenija, a uloge agensa i pacijensa naglašenije različitim pridjevnim i priložnim modifikatorima jer se time podiže dinamičnost cijele konstrukcije i ističe relevantnost učinka koji subjekt postiže nad objektom. Čini se međutim da voljnost ili nevoljnost subjekta pritom ne igra najbitniju ulogu te da stupanj ovjerenosti pasivnih korelata ovisi prije svega o tome je li rezultativnost koja proizlazi iz cijele konstrukcije na odgovarajući način istaknuta i profilirana, odnosno o vlastitoj predodžbi o značaju učinka postignutim nad objektom koji konstrukcija opisuje, pa tako konstrukcija s prototipno voljnim, agentivnim, kontaktnim glagolom *dodirnuti*, sudeći po ovjerenosti pasivnih korelata, ne pokazuje značajnije viši stupanj prijelaznosti u usporedbi s konstrukcijama u kojima je upotrijebljen tzv. pasivni glagol *vidjeti*. To uostalom pokazuje i konstrukcija (67) u kojoj je objekt *Boris* odjednom i nenadano viđen od strane subjekta *Josipa*, dakle bez utjecaja volje, ali je konstrukcija unatoč tomu ovjerenija jer sugerira situaciju u kojoj „viđenje Borisa” ima poseban značaj. S druge strane pasivni korelati konstrukcija s prototipnijim prijelaznim glagolom *dodirnuti* poput ??*Knjige su dodirnite od ljudi*, ??*Svi proizvodi dodirnuti su od kupaca* na granici su prihvatljivosti, a držimo da je to tako jednostavno zato što je nejasan učinak koji se u konstrukcijama *Ljudi su dodirnuti knjige* i *Kupci su dodirnuti sve proizvode* nad pacijensom postiže, odnosno, kao što je to slučaj i s glagolom *dirati*, na kognitivnoj i predodžbenoj razini taj učinak nama govornicima nije dovoljno relevantan da bi ga se na zadovoljavajući način istaknulo u prvi plan u pasivnoj konstrukciji.

Mogućnost uspostavljanja pasivnih korelata konstrukcija s glagolom *vidjeti* još jednom upućuje na to da kategorizacija glagola *vidjeti* kao pasivnoga glagola ili

²¹ Naime glagoli svršenoga vida pokazuju viši stupanj prijelaznosti nego oni nesvršenoga vida.

glagola stanja čiji je subjekt u potpunosti neagentivan nije najpreciznija jer u brojnim situacijama koje smo u ovome radu provjerili iskazuje drukčije značajke od drugih stativnih glagola. Također možemo napomenuti i to da se na temelju naše analize pokazalo da u usporedbi s glagolom aktivne percepcije *gledati* glagol *vidjeti* iskazuje sličan stupanj prijelaznosti, a ne niži kako bi bilo za očekivati.

S druge strane kada glagol *vidjeti* usporedimo s glagolom *čuti*, zaključujemo da se *vidjeti* nalazi na osjetno višoj razini dinamičnosti nego glagol *čuti*, pa su potvrde pasivnih korelata s glagolom *vidjeti* i uporaba trpnoga glagolskog pridjeva izvedenoga iz njega brojne, a kada su u pitanju pasivni korelati konstrukcija s glagolom *čuti* puno rjeđe i na granici ovjerenosti kao u (69). Mnogi hrvatski jezikoslovci kao glagolski pridjev trpni glagola *čuti* u hrvatskome jeziku navode oblik *čuven*, koji ima metaforičko značenje ‘znamenit, poznat’ i ne može se upotrijebiti u doslovnome smislu, no postoje i oni poput Raguža (1997: 200) koji među trpnim glagolskim pridjevima ipak spominje oblike *čuven* u metaforičkome i *čut* u doslovnome smislu. Pregledom hrWaC-a ipak je pronađen nemali broj potvrda pasivnih konstrukcija s glagolom *čuti* i oblikom *čut*, npr.:

(71) (...) *radio Zaprešić ima rok antologiju, jednom tjedno, zbog koje vrijedi ostati na valu i čuti nešto novo, nikad prije čuto, a opet staro nekoliko desetljeća.* (hrWaC)

(72) *Dojmovi će se dugo zadržati u nama, kao i sve viđeno i čuto.* (hrWaC)

(73) (...) *sve je već viđeno i čuto, na istu foru.* (hrWaC)

Unatoč dovoljnome broju potvrda pasivnih konstrukcija s glagolom *čuti* u korpusima, oni ipak zvuče anomalno i nespretno, a to vjerojatno proizlazi iz načina na koji doživljavamo osjetilo sluha. Naime osjetilo je sluha unutarnje osjetilo, odnosno osjetilo koje kroz dvije šupljine prima podražaje. Dakle auditivni scenarij ima osjetno smanjenu dinamičnost i agentivnost subjekta toga procesa, dok objekti vidne percepcije imaju višu razinu dinamičnosti, odnosno na kognitivnoj ih razini doživljavamo, a najčešće i konceptualiziramo, kao pokretne entitete, one koji se kreću, putuju prostorom i dolaze do pasivnoga doživljavača i na neki način ulaze u njega, pa je zbog toga ugrožena predodžba jasnoga, jednosmjernoga kretanja energije od izvora prema cilju, subjekta prema objektu, drugim riječima, objekt osjetila sluha ima višu razinu dinamičnosti od subjekta koji se često koncipira kao statičan, pasivan entitet, a na to ukazuju i frazemi poput *doći do ušiju komu, probiti kome uši, staviti kome bubu u uho, provući kome što kroz uši, na jedno uho unutra, na drugo van, iz tvojih usta u Božje uši*, u kojima je uho koncipirano kao kanal ili spremnik do kojega dopiru različiti zvučni sadržaji, dok je vid s druge strane kon-

cipiran kao dinamičan, aktivan entitet koji posjeduje silu i sposobnost kretanja primjerice *dokle oko seže, kud on okom, ona skokom, gutati očima, preletjeti očima, ubiti pogledom* itd.

4. Zaključak

U ovome smo radu metodologijom kognitivne gramatike analizirali semantičku ulogu subjekta u konstrukcijama s osjetilnim glagolima vida i sluha, a pritom smo se usredotočili na njegovu agentivnost jer se upravo na temelju te semantičke značajke osjetilni glagoli kategoriziraju kao aktivni, pasivni i izokrenuti. Ono što se pokazalo kao izuzetno važno za analizu osjetilnih glagola, jesu fizička pojavnost i kognitivne sposobnosti čovjeka, prije svega sama percepcija, odnosno način na koji sam čovjek doživljava svoje osjetilne organe i način na koji funkcioniraju. Njihova jezična oprijemljenja promatrali smo dakle u kontekstu kognitivnolingvističkoga koncepta utjelovljenja jezika s jedne strane i kognitivnogramatičkoga koncepta kanonskoga događajnog modela, čiji je arhetip koncepcija fizičkih objekata koji sudjeluju u energijskoj interakciji, a konstrukcije s osjetilnim glagolima metaforičke ekstenzije toga modela. U tome kontekstu posebno su nam zanimljivi glagoli *vidjeti* i *čuti*, koji se u najvećemu dijelu domaće i strane znanstvene i stručne literature opisuju kao glagoli pasivne percepcije, a njihov subjekt doživljavač kao neagentivan, odnosno onaj kod kojega u potpunosti izostaju hotimičnost, volja i kontrola nad objektom percepcije. Pritom se kao dokaz njihove stativnosti i neagentivnosti njihova subjekta najčešće ističe test (ne)kompatibilnosti s prilozima poput *namjerno, hotimično, svjesno* i sl., s kojima ne stvaraju ovjerene rečenice. Međutim takvi i slični jezični testovi nerijetko pružaju površan i neprecizan uvid u pravu prirodu osjetilnih glagola. Naime, kao što smo pokazali u 3.1.1., osjetilni glagoli u različitim sintaktičkim okruženjima i konstrukcijama iskazuju brojne značajke koje upućuju na različite stupnjeve agentivnosti subjekta doživljavača, a u kojima glagoli stanja poput *nadati se, vjerovati, imati, znati* itd. u svojim prototipnim značenjima ne stvaraju gramatične rečenice. Iz svega proizlazi da je potrebno preispitati temeljnu paradigmu osjetilnih glagola u hrvatskome jeziku u okviru koje se glagoli poput *gledati* i *slušati* te glagoli poput *vidjeti* i *čuti* pozicioniraju na suprotne krajeve kontinuuma agentivnosti. Naime ovisno o dijelu značenjske jezgre koji se aktivira glagoli *vidjeti* i *čuti* mogu otvarati mjesto agentivnomu i neagentivnomu subjektu doživljavaču. Kada profiliraju značenja sposobnosti vida i sluha, oni su prototipno glagoli stanja s neagentivnim, pasivnim subjektom doživljavačem, ali kada profiliraju značenje uspostavljanja vidnoga i slušnoga kontakta, njihovi subjekti mogu biti i agentivni i neagentivni, a po akcionalnosti mogu sudjelovati u konstrukcijama

stanja (*Vidim brod*), postignuća (*Na ulici sam na trenutak vidjela prijatelja iz osnovne škole*), ostvarivanja (*Luka je čuo sve pjesme s tog albuma*) i radnje (*Upravo ga vidim kako krade nečiji bicikl*), ovisno o glagolskome vremenu u kojemu su upotrijebljeni, glagolskome vidu koji u određenoj situaciji iskazuju, prirodi objekta percepcije, vremenskome opsegu koji pokrivaju i sl., a u obzir valja uzeti i sve druge informacije iz užega i širega konteksta. Nisu rijetke ni konstrukcije u kojima je teško dokučiti radi li se o agentivnome ili neagentivnome subjektu, aktivnoj ili pasivnoj percepciji, pa se tako u konstrukciji poput *To je bio prvi put da sam vidio kako utovaruju tone prtljage u zrakoplov* iz perspektive subjekta koji prvi put nešto vidi stječe dojam zatečenosti i neagentivnosti, a iz perspektive objekta percepcije – *utovara prtljage u zrakoplov* – koji podrazumijeva durativnost i trajanje, a time i hotimičnost i kontrolu nad vidnim organom, dojam agentivnoga subjekta.²²

U 3.1.2 analizirali smo kako se i u kolikoj mjeri kanonski događajni model i prototipne semantičke uloge agensa i pacijensa zrcale u prijelaznim konstrukcijama s osjetilnim glagolima. Iako konstrukcije s osjetilnim glagolima ne uključuju prototipne agense i pacijense, čija je interakcija fizička i ostavlja vidljive posljedice u obliku promjene kroz koju pacijens prolazi, iz pregledanih je konstrukcija s osjetilnim glagolima jasno da ih konceptualizator iz svoje uloge promatrača ipak doživljava i konceptualizira kao aktivne i dinamične, a učinak koji se činom percepcije postiže nad objektima percepcije dovoljno je kognitivno značajan da konstrukcije s osjetilnim glagolima često dopuste uspostavu ovjerenih pasivnih korelata. Pritom je posebno zanimljivo to što konstrukcije s osjetilnim glagolima poput *dirati* i *dodirnuti* u ulozi predikata, koji su po mnogo čemu bliži prototipu kanonskoga događajnog modela, a njihovi subjekti i objekti bliži prototipnim agensima i pacijensima, često ne uspostavljaju gramatične pasivne korelate bez proširivanja značenja, a konstrukcije s glagolima poput *gledati*, *slušati* i *vidjeti*, čiji subjekti ne dolaze u izravan fizički kontakt s objektom niti kod njega mogu izazvati vidljivu promjenu stanja, uspostavljaju, što još jednom ukazuje na važnost vlastite predodžbe o situacijama koje se njima kodiraju i značaju učinka kojim rezultiraju.

Literatura

Alm-Arvius, Christina. 1993. *The English verb see: A study in multiple meaning*. Göteborg: Acta Universitas Gothoburgensis.

²² Na temelju takvih i sličnih primjera Gisborne (2010) tvrdi da su osjetilni glagoli koji se tradicionalno nazivaju glagolima pasivne percepcije ustvari amorfni, odnosno potkapacitirani kada je u pitanju agentivnost i *aktionsart* općenito.

- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga: Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.
- Blume, Kerstin. 2000. *Markierte Valenzen im Sprachvergleich: Lizenzierungs- und Linkingbedingungen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
<https://doi.org/10.1515/9783110924817>
- Classen, Constance. 1993. *Worlds of sense: Exploring the senses in history and across cultures*. New York: Routledge.
- Dowty, David. 1991. Thematic proto-roles and argument selection. *Language* 67. 547–619. <http://dx.doi.org/10.2307/415037>
- Enghels, Renata. 2013. Transitivity of Spanish perception verbs: a gradual category?. *Borealis – An International Journal of Hispanic Linguistics* 2(1). 35–56.
<https://doi.org/10.7557/1.2.1.2522>
- Geisler, Hans. 1988. Das Verhältnis von semantischer und syntaktischer Transitivität im Französischen. *Romanistisches Jahrbuch* 39. 22–35.
<http://dx.doi.org/10.1515/9783110244953.22>
- Gisborne, Nikolas Simon 1996. *English perception verbs*. Doktorska disertacija, London: University College London.
- Gisborne, Nikolas. 2010. *The event structure of perception verbs*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199577798.001.0001
- Hattori, Shiro. 1968. *Eigo Kiso Goi no Kenkyu*. Tokyo: Sanseido.
- Hopper, Paul J.; Thompson, Sandra A. 1980. Transitivity in grammar and discourse. *Language* 56(2). 251–299. <https://doi.org/10.2307/413757>
- Howes, David (ur.). 2005. *The empire of the senses: The sensual culture reader*. Oxford: Berg.
- Ibarretxe-Antunano, Iraide. 2008. Vision metaphors for the intellect: Are they really cross-linguistic? *Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies* 30(1). 15–33.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Johnson, Mark. 1987. *The body in the mind. The bodily basis of meaning, reason and imagination*. Chicago: University Chicago Press.
<http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226177847.001.0001>
- Johnson, Mark. 1992. Philosophical implications of cognitive semantics. *Cognitive Linguistics* 3(4). 345–366. <http://dx.doi.org/10.1515/cogl.1992.3.4.345>
- Kittila, Seppo. 2002. Remarks on the basic transitive sentence. *Language Sciences* 24(2). 107–130. [http://dx.doi.org/10.1016/S0388-0001\(00\)00043-7](http://dx.doi.org/10.1016/S0388-0001(00)00043-7)
- Klaiman, M. H. 1981. Toward a universal semantics of indirect subject constructions. *Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 7. 123–135.
<https://doi.org/10.3765/bls.v7i0.2094>
- Kolaković, Zrinka. 2018. *Dvoaspektni glagoli – razlike između (p)opisa u priručnicima i stanja u korpusu s posebnim osvrtom na uporabu izvornih govornika*. Međunarodna

- dvojna doktorska disertacija. Regensburg, Zagreb: Universitat Regensburg i University of Zagreb.
- Lakoff, George. 1977. Linguistic gestalts. Papers from the Thirteenth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. *Chicago Linguistic Society* 13. 236–287.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire and dangerous things – What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press. DOI: 10.7208/chicago/9780226471013.001.0001
- Lakoff, George; Johnson, Mark. 1999. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought*. New York: Basic Books.
- Langacker, Ronald Wayne. 1987. *Foundations of cognitive grammar. Volume I: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald Wayne. 1991. *Foundations of cognitive grammar. Volume II: Descriptive applications*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald Wayne. 1999. *Grammar and conceptualization*. Berlin: Mouton. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110800524>
- Langacker, Ronald Wayne. 2013. *Essentials of cognitive grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Leech, Geoffrey N. 1971. *Meaning and the English verb*. London: Longman.
- Lehmann, Volkmar. 2001. Ipf. Aspekt & vdrug 'plötzlich' (Die Entstehung einer neuen Situation als Indikator für Grammatizitätsgrade und Lexikalische Aktionale Funktionen). U Barentsen, Adrian; Poupynin, Youri (ur.), *Functional grammar: Aspect and aspectuality. Tense and temporality. Essays in honour of Alexander Bondarko*, 85–92. München: LINCOM Europa.
- Lehmann, Volkmar. 2009. Aspekt und Tempus. U Berger, Tilman i dr. (ur.), *Die slavischen Sprachen: Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung. Volume 1*, 526–556. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Lehmann, Volkmar. 2010. Der Aspekt in den slavischen Sprachen im Licht der kognitiven Linguistik. U Anstatt, Tanja; Norman, Boris (ur.), *Die slavischen Sprachen im Licht der kognitiven Linguistik*, 77–99. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Lehrer, Adrienne. 1990. Polisemy, conventionality, and the structure of the lexicon. *Cognitive Linguistic* 1(2). 207–246. <https://doi.org/10.1515/cogl.1990.1.2.207>
- Manasia, Mihaela. 2016. Polysemy and metaphor in the verbs of perception. *Proceedings of Harvard Square Symposium: The Future of Knowledge* 1. 55–64. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2986466>
- Moguš, Milan; Bratanić, Maja; Tadić, Marko. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga i Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Palmer, Frank R. 1965. *A linguistic study of the English verb*. London: Longman.
- Poutsma, H. 1926. *A grammar of late modern English. Part II: The parts of speech. Section II*. Groningen: P. Nordhoff.

- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Rice, Sally Ann. 1987. *Towards a cognitive model of transitivity*. Doktorska disertacija. San Diego: University of California.
- Rogers, Andy. 1971. Three kinds of physical perception verbs. *Chicago Linguistics Society* 7. 206-223.
- Schlesinger, I.M. 1992. The experiencer as an agent. *Journal of Memory and Language* 31. 315–332. [https://doi.org/10.1016/0749-596X\(92\)90016-Q](https://doi.org/10.1016/0749-596X(92)90016-Q)
- Sekuler, Robert; Blake, Randolph. 1994. *Perception*. New York: McGraw-Hill.
- Shabanova, Tatiana. 2000. Semantic and pragmatic interface in English verbs of vision. *Web Journal of Formal Computational & Cognitive Linguistics*. Dostupno na: <http://fcl.ksu.ru/winter.2000/paper5.pdf>. Datum posjeta stranici: 15. srpnja 2020.
- Talmy, Leonard. 1988. Force dynamics in language and cognition. *Cognitive Science* 12. 49–100. http://dx.doi.org/10.1207/s15516709cog1201_2
- Talmy, Leonard. 2000. *Toward a cognitive semantics*. Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press. <http://dx.doi.org/10.7551/mitpress/6847.001.0001>
- Taniguchi, Kazumi. 1997. On the semantics and development of copulative perception verbs in English: A cognitive perspective. *English Linguistics* 14. 270–299. <http://dx.doi.org/10.9793/elsj1984.14.270>
- Taylor, John R. 1995. *Linguistic categorization. Prototypes in linguistic theory*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Tobin, Yishai. 1993. *Aspect in the English verb: Process and result in language*. London: Longman.
- Van Valin, Robert D.; LaPolla, Randy J. 1997. *Syntax: Structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139166799>
- Vazquez Rozas, Victoria. 2004. Transitividad prototípica y uso. *Boletín de Lingüística* 21. 92–115.
- Viberg, Ake. 1984. The verbs of perception: A typological study. U Butterworth, Brian i dr. (ur.), *Explanations for Language Universals*, 123–162. Berlin: Mouton de Gruyter. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110868555.123>

Mrežne poveznice:

Hrvatski jezični portal: <https://hjp.znanje.hr/>

hrWaC – Croatian web corpus: <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>

Adresa autorice:

Filozofski fakultet u Splitu
Poljička cesta 35, 21000 Split
hburić@ffst.hr

AGENTIVITY OF THE SUBJECT IN CONSTRUCTIONS WITH SENSORY VERBS OF SIGHT AND HEARING

This paper analyses the semantic role of the subject in constructions with sensory verbs from a cognitive-grammatical perspective, and primarily its agentivity. Namely, the basic categorisation of perception verbs is established precisely in relation to the semantic role of the subject in constructions with perception verbs, while the main semantic determinant of the subject, based on which sensory verbs are divided into volition or active perception verbs, non-volition or passive perception verbs and flip-verbs, is its agentivity. The main goal of this paper is to review the generally accepted categorisation of sensory verbs as stative verbs or state verbs, especially when it comes to verbs like *see* and *hear*, which are often classified as passive perception verbs and stative verbs based on superficial and imprecise language tests, while the subject is often described as passive, non-volition, and non-agentive, which then leads to imprecise grammatical descriptions and misunderstandings, not only of perception verbs but also of other grammatical concepts important for studying verbs in general, such as event structure of construction or aktionsart, semantic verb extensions, syntactic environment in which they appear, transitivity, etc. In this paper, the analysis of the semantic role of the subject in constructions with sensory verbs of sight and hearing is based on the methodology of cognitive linguistics, i.e. cognitive grammar, with an emphasis on the idea of language embodiment. This includes an encyclopaedic view of meaning, the concept of canonical event model, as linguistically manifested in the transitive construction, and the idea of radial categories based on prototype effects.

Key words: sensory verbs; embodiment; canonical event model; thematic roles hierarchy; agentivity; transitivity; radial categories.